Український Суходоловий Інститут
17

Др. Тиміш Олесіюк

ПІВНІЧНІ МЕЖІ УКРАЇНСЬКОЇ МАТІРНОЇ ДЕРЖАВИ

Женева 1947

На правах рукопису

Український Суходоловий Інститут
17

Др. Тиміш Олесіюк

ПІВНІЧНІ МЕЖІ УКРАЇНСЬКОЇ МАТІРНОЇ ДЕРЖАВИ

Женева 1947

На правах рукопису

ВСТУП

У трьохчленній формулі - /нарід, влада, територія/ - обіймаючій істоту поняття державности, лише перші два складники можуть уже й нині вважатися остаточно зясованими в свідомості українського суспільства.

Так, нині, в наслідок минулих історичних подій, український нарід це вже окремий національний організм, з окремими культурно-історичними та політичними завданнями, це живий державотворчий субєкт, що стремить до визволення зпід чужинецького ярма та має незломну волю забезпечити собі незалежну державну владу. Національно-культурна самостійність та державно-політична незалежність на грунті народоправства це вже непорушні догмати в українському символі віри.

Однак, такого необхідного догматизування ще зовсім немає в стосунку до третього нерозривного складника поняття державности - української території.

Українська Батьківщина - конкретний обект українського патріотизму; українська земля - природньо-географічний терен життя та праці українського народу; земля рідна, найменшу пядь якої кожний українець мусить грудями своїми боронити, - все це не має ще в свідомості сучасного українського суспільства свого ясного, точного образу, своїх усталених меж, свого чинно-програмового змісту...

Загально-синтетичну Батьківщину-Україну сучасний українець заступає туманною уявою, основаною на партикулярних вражіннях рідного села, повіту, губернії... Така почуттєва основа поняття України, звичайно вже в стані запалити патріотизмом українські серця, однак вона ще зовсім невистачаюча для розумового розрішення завдань, які ставить біжуча визвольна українська боротьба. Українське суспільство при конкретному ставленні своїх територіяльно-політичних постулятів все ще безнадійно борсається в колі ідей та відомостей, що засягнені з чужих, ворожих джерел, освячені чужою наукою, чужою державно-політичною практикою.

Чужі поняття про "Малоросійський" Край з пятьома чи девятьома губерніями, як привид, висіли над діячами Української Центральної Ради, коли вони видавали акти такого значіння, як Третій Універсал, де ані словечком не згадано було про східні українські землі з Кубанню на чолі, де Крим свідомо було винесено по-за межі Української Держави...

Нині в свідомості українського загалу старі "Малоросія" заступила нова большевицька формула "У.С.Р.Р." і лише теоретично-академічний характер має вживана інколи фраза про Україну в етнографічних межах. Зрештою і ця фраза сама по собі дуже сумнівної вартости, про що буде річ нижче, не дає жадної можливости наблизитися до точнішого зясовання дійсної української національно-державної землі, не творить жадного конкретного політичного програму та не допомагає нічим реалізуванню українського державного будівництва. Бо-ж, що конкретно значать, в устах вживаючих цю фразу, межі "етнографічні"? Які вони? Де конкретно переходять? Хто їх, коли й як встановив? Хто їх, нарешті, з українців точно знає? Чи ці "етнографічні" межі мають собою охопити всю українську Державну територію? Чи Одеса з околицями, Крим, Донецький Водозбір є в цих "етнографічних" межах чи поза ними?

Яка б не була відповідь на ці питання, одне можна з певністю ствердити, що в сучасний мент, фраза про "Етнографічну Україну" просто лише прикриває повну відсутність чи непродуманість нашим суспільством територіяльного українського програму. Це небезпечна прогалину в українській національно-державній ідеї, це її ахилесова пята, яка може бути для українського народу такою же фатальною, як згубними були, в очах історії, неправильні територіяльні програми інших народів.

Ідеал територіяльного оформлення українського народу та його Держави мусить бути так же тверезо, гармонійно та льоґічно сконструований які і вся решта української ідеї. Не чужі, накинені українському народові, ідеї, дані та потреби мусять бути матеріялом для українського територіяльного програму, але дані, оперті на обєктивному українському досліді, але потреби життя й розвитку українського національного орґанізму, але ідеї людяности та міжнародньої справедливости.

Само собою зрозуміле, що справа окреслення України в територіяльному відношенню не може наступити раптово, зразу, в остаточному вигляді, - це буде лише наслідком дальшого розвитку української історії. Однак вже і зараз, в інтересах правильного розрішення проблем біжучого політичного життя, українські провідні кола, а особливо урядові чинники мусять мати певну систему напрямних положень, певні упляновані рішення територіяльних питань.

Розвідка ця має на меті посильно освітлити проблему окреслення меж української державно-національної території лише з північної сторони. Це тим більш являється необхідним, що власне з півночи йде найбільша загроза самому існуванню українського народу, що власне тут відділення України в самостійний державний орґанізм напотикає найрішучіший спротив, що власне тут найбільш затерті, неясні природні та психольоґічні межі поміж Україною та її сусідами. Події минулих років з часу відродження української державности, не створили тут що до державно-територіяльних меж яких будь доконаних фактів, обсвязуючих ту чи іншу сторону в міжнародньому обсязі. Тут все ще відкрите, неясне, спірне. Українська національна культура, політика, економіка, стратегія - всі вони мають тут багато дечого до зясовання, до вирішення.

Приступаючи до розважань над зазначеною темою, перш за все мусимо зясувати, коли й при яких обставинах можливе фактичне поставлення проблеми територіяльного окреслення України з півночи? Відповідь на це питання може бути ріжна в залежності від ріжних принципових поглядів на майбутній перебіг та характер українського державно-національного руху. По суті погляди ці можна звести до двох основних теорій: 1/ еволюційної та 2/революційної.

Згідно першій, еволюційній теорії, українське життя мало б розвиватися в рамках Російської Держави, чи то в її сучасній формі СССР, чи в якійсь іншій формі. Територіяльне сформлення українського політично-державного орґанізму та й саме цілковите відділення від Росії мало б наступити згодом, мирно, в наслідок "сговору", мирного обопільного порозуміння України й Московщини на відомому принципі "самоопределеніе, вплоть до отделенія..."

Визначення північних меж України в такому разі відбулося б або на підставі постанови відповідних міждержавних московсько-українських органів, або на підставі переведеного плебісциту населення. Еволюційна теорія приймає за факт не тільки те, що український нарід спокійно переживатиме ті ж самі історичні перепетії, що й решта населення Росії, але також і те, що московський нарід спокійно прийме під увагу національно-культурне та політичне усамостійнення українського народу, ба

навіть державну незалежність України. Така еволюційна теорія лежить в основі психольогії всіх тих українських груп, які стоять на ґрунті угоди, примирення з Московщиною.

Серед сучасного українського суспільства ця " еволюційна" теорія має ще досить широкий кредит, мимо того, що ні факти минувшини України, ні сучасність зовсім не дають ні достав до уявлення так ідиллічного укладу українсько-московських стосунків. Еволюційна теорія - це вислід політичної недозрілости певних шарів українського суспільства, романтичної віри в "добродушіє" москалів та зневіри у власні сили української нації. Еволюційна теорія - це сучасний епігон національного українофільства і практичний програм її - це програм, випрошування ласки та подачок у "старшого брата"...

Другу, - революційну точку погляду прийняла та частина українського суспільства, яка ще перед першою світовою війною провадила підпольну революційну антиросійську роботу, яка в часі війни стреміла до мілітарної поразки Росії, а в загально-російській революції бачила й реалізувала можливість державного усамостійнення України.

Цій революційній частині українського суспільства досвід двохсотпятидесятилітнього перебування України під Московщиною, досвід сучасности, ясно вказує, що нема жадної підстави думати, щоби москалі колись позбулися свого "масіянізму", своєї ідеї "тріединаго русскаго народа", своєї мрії за єдину імперію від Балтика по Камчатку; що тільки з б р о й н а с и л а може забезпечити українському народові вільний розвиток у вільній державі українській, що іншого шляху до волі, окрім шляху кріваво ї оружної боротьби, немає. Або пан, або пропав..

І віра в сили свого народу, віра в його правду людську створила ті прекрасні героїчні сторінки української історії, що перегорнулися на наших очах. Творить вона революційний чин і нині на теренах під чужинецькою окупацією і на чужині, на еміграції. Не хитреньке підлабузнювання до москалів, не єдиний всесоюзний "котьолок", приведе до самостійної держави української, а революційний зрив українських мас проти чужинецьких гнобителів, а переможна війна в таких чи інших міжнародніх обставинах.

Територію України, її межі, може визначити або переможне українське військо, або ніхто їх ніколи не буде визначати. Тільки сила українська зможе змусити москалів шанувати державні межі України, так як нині вони шанують межі інших держав. Лише при такому революційному ставленні української державної справи можливе й практично необхідне завчасне обміркування всього, що стосується до української державної території та її границь. В противному разі все це було би лише романтичним мрійництвом без жадного реального ґрунту. Хто рішучо, революційним чином стремить до побудовання Української Державности, той одночасно мусить опрацьовувати і територіяльний український програм.

Як саме Державне незалежне існування України не може бути нічим іншим, лише результатом побідної оружної боротьби та диктату ворогам України, так і накреслення північних меж не може бути нічим іншим, як тільки Українським диктатом Московщині. Що являється життєвою необхідністю України, що мусить бути продиктоване москалям - українці мусять добре знати наперед. Кожна деталь цього диктату мусить бути добре продумана, добре засована, добре обективно обґрунтована та усправедливлена. Диктат мусить бути справедливим із міжнародньої точки зору, в і н в ж а д н о м у р а з і н е с м і є б у т и д і й с н о ю к р и в д о ю д л я н а ш и х п р о т и в н и к і в - м о с к а л і в. Тільки справедливі границі, не будуть, самі від себе, причиною вічних міжнародніх конфліктів, тільки оборона дійсно необхідних, справедливих меж одушевить українське військо, внутрішньо скріпить ціле українське суспільство.

Які ж властиво принципи сучасна правна свідомість людства вважає за справедливі та стосовні при визначенні державних територій та меж, та які з них можуть бути примінені при нашому розмежуванню з Московщиною?

--o--

Щойно було вказано, що створення Української Незалежної Держави та територіяльне її оформлення має своєю неухильною передумовою фізичну перемогу українців у війні з москалями. Однак ця фізична перемога сама по собі, не може бути морально-вистачаючою причиною та підставою при визначенні границь. Принцип оружної сили, насильного завойовання, який супроти нас від сотень літ практично застосовують москалі, при корисній для України зміні обставин не сміє бути обернений проти тих же москалів. Застосовання завойовницького права при визначенні українських границь в корені підірвало би моральні основи всієї сучасної української визвольної боротьби, позбавило б її загально-людських симпатій.

Завойовництво, в разі дійсного примінення його тут, не далося би нічим замаскувати, жадними гарними словами, жадними деклараціями. Українські границі мусять бути українським диктатом, однак диктат цей мусить опиратися не лише на фізичну силу українську, але й на силу моральну.

--o--

Від початку віків при міжнародньому та міждержавному розмежуванню перворядну ролю відограють всілякі природньо-географічні барєри. Океани відмежовують Англійську метрополію від її дочерніх Держав - Канади, Австралії, Полудневої Африки. Моря та великі озера завершують територіяльний розвиток численних народів Европи. Дунай - природня полуднева границя Румунії; Піринеї розділяють французів та іспанців; Альпи - стіна поміж німцями, італійцями та французами. Велика смуга пустель та гірських хребтів відділяє світ східній хинський від західньо-европейського. Такі реально-існуючі природні межі поміж народами мусіли би вважатися за ідеальні, непотрібуючі жадного обосновання. Їх однак Україна не має.

Це служить в значній мірі для вжитку ворогів українського народу, які на цьому факті часто основують твердження про неможливість й взагалі відділення України від Московщини, неможливість взаємного їх розмежування без істотного порушення життєвих інтересів московського народу. Україна та Московщина лежать, мовляв, на одній і тій же природній території Східньо-Европейської низини, якої природніми межами на полудень можуть вважатися лише Карпати, Чорне море, Кавказ. Поміж Україною та Московщиною немає будь яких природніх граней, які могли би послужити за границі. Виділенням України з Росії в окрему державну одиницю закривається природній вихід з переважаючої частини Східньо-Европейської низини, заселеної москалями, до теплого Чорного моря. Україна поруч з іншими державними творами, як Прибалтики так і Кавказу цілковито відділяє Московщину від Европи, спихає її на становище Азійської або Евразійської держави. З таким положенням, з такою деградацією не може, мовляв, примиритися московський нарід, який стремітиме повсякчасно до утримання безпосереднього контакту з Західньою Европою, чому перепоною служить Держава Україна - Звідси неминучість в майбутності крівавих війн, тяжких для Московщини, але цілковито руйнуючих й Україну, для якої в остаточному виді, завдяки її, в два рази менш чисельному, аніж московське, населенню, нема нічого іншого в перспективі, окрім поразки та повного підпорядкування Московщині. Порушення

органічної політичної цілости на Сході Европи, цьому єдиному природньому терені, в рівній мірі шкідливе для розвитку як українського, так і московського народу. Єдиний, мовляв, в інтересах миру, поступу та культури, вихід з цього положення – це затримання й надалі політичного звязку поміж Україною та Москвою, евентуально в формі федерації. Така федерація йшла би, мовляв, якраз в напрямку сучасних державно-політичних течій серед загалу людства. Коли нині держави, вже самостійно існуючі, добровільно обмежують свій суверенітет на користь таких міжнародніх установ, як наприклад "Об'єднання Націй"; коли в інтересах, подиктованих спільним природно-географічним положенням, виникають такі ідеї федерації, як Пан-Европа, – то, мовляв, державна парцеляція Східньої Европи була б явищем цілком реакційним, подиктованим лише нездоровим розвитком міжнаціональних шовінізмів... Проголошене Вільсоном право народів на самовизначення не може бути жадним абсолютом, а мусить підлягати певним застереженням та обмеженням, хоч би їх доводилося переводити й через приміненням фізичної сили...

Тут можна було би до безконечности наводити всіляку подібну аргументацію, якої вживають всі ті, кому з яких будь причин невигідне реалізування санкціонованого вже людським сумлінням права народів на самовизначення, аж до відділення... Однак, все це остільки добре знане загалу українського суспільства із суперечок з москалями, що повторювати тут немає жадної потреби. Істоти речі аргументація така змінити вже не може. Бо ж дійсно. Говориться про природньо-географічну єдність Східньо-Европейської низини та відсутність природніх меж поміж Україною та Московщиною, яко про аргумент проти усамостійнення України, а одночасно замовчується той факт, що сама Східньо-Европейська низина це тільки частина загальної низини Північно-Европейської, єдиної в природньому відношенню. Природні межі на тій низині відсутні не лише у Московщини від України, але й далі на захід у поляків, німців, французів, голяндців, бельгійців. Аргумент відсутности природніх меж, сьогодні звернений москалями проти українців, звернений рівнож проти фіннів, естів, латишів, литовців, поляків...

Окрім того, ні сучасність, ні минувшина не дає нам зразку держави, яка мала би виключно природні межі. Побіч меж природніх завсігди держави мають межі, що не спираються на жадних інших основах, окрім міжнародніх договорів. Стремління деяких народів осягнути для своїх держав так звані природні межі, хоч би й через голови інших народів, есть не що інше, як небезпечний для загалу людства імперіялізм, якому в розвиткові немає меж.

Москалі нині вважають, через голову українців, Чорне море своєю природньою державною межою, одсунення від якої Україною трактують, яко найболючішу собі кривду. Але- ж, як вказують факти подій минулої історії, російський імперіялізм не обмежувався лише Чорним морем, бо ж воно лише закритий басейн з виходом в Дарданелях. Чи вихід власне з цього Чорного моря до Середземного – "Константинополь и проливы" – не було одною з тих цілей, для яких Росія кинула в кріваву бойню першої Світової війни десятки міліонів людей? Чи не так Дарданельська проблема стоїть нині в центрі політичних домагань сучасного Уряду СССР? Чи природньому виходу з Східньо-Европейської низини до теплого моря перешкоджає тільки самостійна Україна, чи може й незалежні балканські держави, незалежний Кавказ, Персія над теплим Перським заливом?

Незалежна Україна в ряді Балтійсько-Черноморських держав стає поміж Московщиною та Европою та нагороджує москалів до положення азіятів, проти чого, начеб, москалі готові на смерть вічно битися. Чи ж дійсно так болісно для Евразійської Московщини одірвання від "гнилої Европи?" Які власне реальні інтереси московського народу вяжуть його з Західньою Европою, що йому треба обовязково мати державний кордон

як найдальше за Вислою та Дунаєм? Без яких власне західньо-европейських продуктів москалі не можуть існувати? Чи евразійське географічне положення Московщини дійсно вже так тяжке, безвихідне, що москалям лишається тільки завойовувати ріжні европейські народи? Чи на тих евразійських справжніх московських теренах не може вже творитися жадна культура, навіть така, як у дійсних географічних азіятів-японців?

Поміж Московщиною та її сусідами нема ні піднебесних гір ні безмежних морей, але при веденні нею завойовницьких війн з ріжними "самостійницькими" народами на чолі з Україною, чи не перетворяться зчасом в нові безчисленні геройські Термопіли оті, дійсно незначні природні граничні перепони? Чи остаточну перемогу над неперглядними перськими ордами старожитні греки здобули завдяки своїй чисельній перевазі?

Коли незалежні нації в своїх інтересах нині стремлять до створення ріжних федерацій та свобідно обмежують свій суверенітет, то чи не було би дійсним поступом уможливити те ж саме по своїй виключно добрій волі робити й Україні? Настирливе бажання москалів все це самім робити в імені України та начеб в її інтересах, навіть через насильство, чи не являється новітнім повторенням "поступової ролі Миколи I - цього колишнього "жандарма Европи"?

Україна не має на своїй північній границі визначних природніх барєрів, однак, кожний маненький потік стає тут безоднею, що цілковито відділяє москалів від українського народу. Природньо-географічна аргументація москалів проти українських границь єсть одночасно аргументацією проти існування української держави. Цю аргументацію розвіють,як дим, факти життя.

--о--

До принципів природньо-географічних близько підходять, по суті своїй, п р и н ц и п и е к о н о м і ч н і , яких застосовується при територіяльному окресленні держав. Економічні інтереси сучасних народів, сполучених поміж собою безліччу найрізноманітніших звязків, рівнож знаходяться поміж собою в цілковитій залежності. В тій власне економічній сфері, більш ніж в якій будь іншій, ціле людство на землі творить одну нерозривну цілість, живе одним життям. Однак природньо-географічні, політичні та культурно-історичні обставини привели до того, що й ціле економічне життя людства укладається не по одних якихось загально-обовязкових зразках чи шаблонах, а творить ряд природньо-економічних груп та концентрів, відповідно ріжній функціональній спеціялізації. Всілякі зміни в існуючому розкладі економичних сил та чинників не відбуваються, звичайно, недомітно та безболізно для зацікавлених народів, а приводять за собою вужче чи ширше закреслені, кризи. Повстанню нових державно-політичних організмів економічні моменти або сприяють або стають на перепоні.

В стосунку до справи повстання Української Незалежної Держави - противники її рівнож широко уживають економічної аргументації. Найулюбленішим аргументом москалів являється твердження, що спільне економічне життя України з Московщиною на протязі сотень літ витворило поміж ними таку органічну економічну єдність та взаємочинність, що усамостійнення України, а, що за тим іде, розірвання економічної єдности з Московщиною, було би катастрофою для обох сторін. Економічно,ані Україна без Московщини, ані Московщина без України, не можуть існувати та нормально розвиватися і неминуче мусять опинитися в ролі кольоній для західньо-европейського промислового світу. Зокрема, відділення України від Московщини митним кордоном неминуче приведе до катастрофального упадку руху економічної виміни. - Московський промисел замре без Донецького вугілля та руди, українське цукроварство та хліборобство не матимуть збуту в Московщині. Росія, яко держава, вимагає економічного виходу через порти Чорного моря на широкий світ, без цих портів вона неминуче економічно задушиться.

Ці аркументи завсігди були в основі російських позицій що до окреслення територ... України. Ними пояснюється проект російського тимчасового уряду у літі 1917 року про автономію України в складі лише пяти середне-придніпрянських губерній. Ними керувалися большевики, домагаючися на переговорах в літі 1918 року, щоби Донецький басейн з портами Азовського моря та Кримом опинилися по-за межами України. Ними керуються нині й большовики, переводячи спеціяльну колонізаційну політику, яка має на меті відсунути український народній масив від Чорного моря та Донецького басейну.

Тут не місце піддавати критиці економічну московську аргументацію проти державности України. Розпалася на наших очах на свої складові національні частини Австро-Угорська Імперія, яку економісти, не гірші від російських вважали колись рівнож за непорушну економічну цілість, - жадної катастрофи від цього для всіх народів бувшої "Лоскутної" держави не сталося. Певно не буде жадної катастрофи і при відділенню Української Держави від не меньш лоскутної совєтської держави. Для України безперечно дійсною катастрофою являється власне сучасне перебування її разом з Московщиною в единому СССР. Рівнож і після упадку большевицької влади для України, без сумнівy, з економічного боку буде найбільш необхідним як найскорше вирватись із звязку з Московщиною, яка так звикла до паразитування на українському організмові . В справі державних кордонів українська сторона не має жадної потреби обгрунтовання їх якими-будь економічними аргументами, українські політики та економісти мусять тільки зміти відповідно роскривати та відбивати аргументи російські.

--o--

На чергу приходять під розвагу п р и н ц и п и д е р ж а в н о - п р а в н о г о т а к у л ь т у р н о - і с т о р и ч н о г о х а р а к т е р у . Принципи ці в цілому світі мають нині повну життеву вагу та вартість, однак, на жаль, серед українського суспільства знаходяться в стані повного занедбання. Український нарід, з його сучасними державно-політичними змаганнями, як для чужинців, так, на жаль і в очах значної частини самого ж українського суспільства виявляється якимсь безбатченком, - народом "не історичним", в правно-державному розумінню, без жадної культурно-історичної традиції.

Через негування українцями своїх правно-історичних державних аргументів, москалям легко затримувати, в очах загалу правно-думаючого людства, позицію правного посідача цілої Східньої Европи, до якого, мовляв, зголошуються з ріжними безпідставними претензіями всілякі нові, невідомі історично люде - якісь українці. Знамениту службу москалям робить тут московська історична наука, яка старий Київський період української державної історії, просто анектує для московської історії, литовсько-польський період замовчує, або спрепаровує в специфічно антипольському напрямку, а період Гетьманщини й до наших днів представляє, як природне "возсоединеніе Руси" та боротьбу вірного "малоросійського" племени з ріжними злочинними, зрадницькими "мазепинствами", продуктами чужинецьких інтриг, починаючи від польскої та кінчаючи німецькою. Розреклямована по Світі на державний російський кошт російська історична наука безсоромно представляє й сучасні події відновлення української державности якo історично та політично безпідставу авантуру, інтригу чужинців, ворогів російської державности, скеровану до неприродного "расчлененія" Россії.

Супроти такої систематичної з великим розмахом та апльомбом веденої російської історично-правної аргументації українське суспільство не протиставить майже нічого. Старі українські історики на чолі з Костомаровим самі стояли на грунті українофільства, що признавало ідею культурно-етнічної єдности трьох Русей та підтримувало російське політичне єдинодержавіє. Школа В.Антоновича, з М.Грушевським на чолі, негує державницькі моменти української історії, всю свою увагу скеровуючи

в бік соціяльного життя. Із сучасних істориків українських звертають увагу на державно-правні моменти головним чином В.Липинський та Д. Дорошенко, а з правників спорадично А.Яковлів та С.Шелухин. Однак якого-будь усистематизування українських правно-історичних аргументів, як для внутрішнього, так і зовнішнього вжитку, - немає зовсім.

Правно-історичне обгрунтовання українських територіяльних домагань, так як воно виявилося досі на українсько-московських переговорах у 1918 році /проф.Д.Багалій та Гр.Павлуцький/ та в українському меморандумі на мировий конгрес у Парижі у 1919 року - мусить бути признане абсолютно невистарчаючим та незадовольняючим. Завданням українських істориків та правників мусить бути - не тільки збити російську аргументацію, але й створити льогічно продуману систему української державно-правної та культурно-історичної аргументації.

Її не може в жадній мірі заступити наша дотеперішня соціялістично-революційна фразеольогія. Історичні події повстання ряду держав після першої світової війни повинні нас навчити, яку практичну користь може мати в наших інтересах правно-історична аргументація. Адже на цих власне принципах відбулося відновлення державности Чехії в межах історичних земель корони св.Вацлава, адже нічим іншим, як лише ревіндикацією історичних прав, було прилучення земель Ельзасу та Льотарингії до Франції.

--o--

Останній та найважливіший принцип окреслення державної території - е т н о г р а ф і ч н и й . Перед силою його никнуть всі інші принципи, він бо єсть сучасний вислід наукового узгіднення загальних державно-правних ідей з ідеєю нації, яко живого соціяльного організму, яко державнотворчого субєкта-суверена. Власне, самовизначуючи себе яко живу націю, український нарід творить собі державну владу та окреслює територіяльно свій політичний організм. Однак, практичне застосовання цього етнографічного принципу при встановленні державно-національної території напотикає часто на непереборимі труднощі, що походять із загального стану та розвитку ідеї національности.

На цьому місці немає ні змоги, ні потреби зупинятися на складних проблемах теорії нації, зазначимо лише, що вся складність цих проблем неминуче проявляється при практичному аплікованню їх на рівні конкретні терени. Особливі же труднощі виникають при застосованні цього етнографічного принципу на теренах Східньої Европи. В той час, коли на Заході Европи міжнаціональний розподіл територій відбувся вже в досить давні часи, коли там національно-етнографічні межі, закріплені на протязі сотень літ межами політичними зробилися вже окостенілими та непорушними, то тут, на Сході Европи, ще нема в цьому відношенні нічого сталого. Ще до-недавна величезні простори Східньої Европи були напів-пустелею, позосталою по упадку кочової імперії татар, - диким полем, яке ступнево, ще й в наші дні, розорює колонізаційний плуг хліборобських народів, - головно українців та москалів. Процес опанування по-татарської територіяльної спадщини ще далеко не закінчено, і конкуруючи поміж собою народи колонізатори-українці та москалі - перехоплюють для себе чи то ту, чи то іншу територію.

Цілком слушно каже в одній зі своїх статей український публіцист Д.Андрієвський:

"Межі нашого національного тіла й нашого духа ще далеко не означені. Де точні межі нашої Нації й який її етнічний зміст, ми того не знаємо і ніхто того не годен сказати. Одно ми знаємо, що наша нація перебуває в періоді колонізаційного напруження і в стані внутрішньої кристалізації. Прикладати нині до неї догму етнографічних границь, чи расового походження, або релігійної приналежности, було би злочином, як було би злочином заковувати ногу дитини в залізний чере-

вик. Залежить від нас, від нашої снаги, від потенції нашого народу, чи Передкавказзя буде українське чи ні, або чи Крим буде органічною частиною України чи лише її географічним придатком. Залежить від нас, чи наші міста залишаться московсько-польсько-жидівськими факторіями, чи зробляться українськими; чи наші "національні меншості" стануть інтегральною часткою нації, чи переймуться нашим національним духом, ідеалами й змаганнями, чи будуть на нашій землі експозитурою ворожих нам зовнішніх сил."

Вище було вказано на популярність серед нашого суспільства гасла " Україна в етнографічних межах". Ця популярність цілком зрозуміла, бо гасло етнографізму являється прямим вислідом зацікавлення українського суспільства теорією нації та пристосуванням цієї теорії до державно-політичних змагань українського народу. Однак, прикладання гасла етнографізму до територіяльної української проблеми має лише теоретичний характер, та в більшості випадків, в стосунках національно-територіяльних Сходу Европи, зовсім не витримує практичного іспиту. Адже ж практично на цілому просторі нижньої течії Волги та Дона, доріччах Кубані та Тереку цілковито неможливо застосувати етнографічний принцип для розмежування українців та москалів. Ціла ця територія в наслідок не закінчених ще колонізаційних процесів представляє з себе національну шахівницю, що немає жадного стаціонарного образу та постійно змінюється. Всяка етнографічна межа, найобєктивніше проведена тут нині, завтра вже не відповідатиме фактичному стану річей. Також, лише релятивне застосування може мати етнографічний принцип і на цілому північному українсько-московському пограниччу в Курщині та Вороніжчині. Й тут неможливо переведення такої граничної лінії, яка залишила би по однім боці компактну масу українців, а по другім - москалів. І тут неминучим являється існування по обох сторонах тієї чи іншої межі чисельних національних енкляв /1 / чи екскляв". /2 /.

Встановлення північної національно-державної межі України в жадному разі не може переводитися на підставі лише одного сучасного стаціонарного етнографічного стану населення, а тільки в наслідок скомбінування та взаємного скорегування всіх принципів територіяльного окреслення, про які говорилося вище. Дані про етнічний склад населення мусять бути тільки матеріялом для складних розважань, в результаті яких визначено було би межу, яка залишала би по-за Україною мінімум українців, але й втіляла би до України мінімум москалів. Поняття етнографічних меж в ужитку українського суспільства завсігди мусить мати не абсолютний, а лише релятивний характер. Етнографічні дані про склад населення спірних теренів мусять бути добре вивчені українською стороною та критично перевірені. Адже ж всі статистичні дані з державних переписів населення мають ту особливість, що вони, як говорить про це Кордуба /3/, зазвичай підпадають впливам офіційної політики і дають чи то більше чи то менше невірні висліди, все в користь пануючого народу та на шкоду недержавних націй. Оперуючи цифровими даними, завсігди треба памятати, що фактичну цінність переписних матеріялів обумовлюють: 1/доцільне, точне і ясне формулювання запитань, 2/відповідний добір персоналу, що переводить перепис, 3/довірря людности до влади, що переводить перепис, 4/додержання організаторами перепису наукового обєктизізму й усунення всяких тенденцій - політичних, фіскальних та національних, та нарешті, 5/вибір відповідного часу для переведення перепису./4/

Критичне розроблення російських даних про етнічний склад населення бувшої Російської імперії, а нинішнього СССР - це широке поле для попису української науки. Висліди тієї праці мусять бути широко застосовані при державному українському будівництві.

Тут немає можности застановлюватися над перечисленням та розглядом дотеперішніх наукових дослідів, що до українського народу та його національної території, - досить докладний огляд їх представляє статтяФ.Максименка "Межі етнографічної території українського народу"./5/

Мусимо лише сконстатувати, що головним джерелом відомостей загалу у українського суспільства про етнографічні стосунки та географічне розміщення українського народу - являються праці проф.С.Рудницького та проф.В.Кубійовича /6/. Окреслення, подані проф.Рудницьким, лягли в основу тих офіційних означень української державної території, які були зроблені, як на мирових переговорах з осередніми державами в Берестю, так на переговорах з большевиками в Києві. Однак, праці проф.Рудницького, якому за них належиться повна вдячність, нині не можуть вже вважатися цілковито вистарчаючим, бо оперті вони були на перестарілих вже даних перепису 1897 р. Переписи, переведені по війні вже совітською владою, а особливо перепис 1926 року, вносять до справи визначення території України нові дані, нове освітлення.

Переходячи до властивої справи визначення північних меж української держави, мусимо тут ще раз підкреслити, що дотепер немає жадних державно-політичних актів українських, що визначали б ці межі хоч би й у загальних рисах. III Універсал Центральної Української Ради, означаючи територію України через перечислення 9 губерній, має лише цілком неясну загальну фразу про приналежність до України також "українських частин Курщини та Вороніжчини". Мирний договір у Бересті з осередніми державами встановив лише західні, північно-західні межі УНР - кінчаючи Вигоновським озером. Звідси й далі на схід мала бути визначена північна границя УНР після заключення миру УНР з Московщиною. До того ж часу виткнуто лише тимчасову військово-демаркаційну лінію, до якої поширювалася у 1918 році адміністративна влада Української Держави.

В літі 1918 року, коли розпочалися у Києві переговори поміж Українською Державою та совітською Росією, українська делегація запропонувала до прийняття проект північних державних меж України. Однак большевицька делегація на цей український проект не погодилася, почала саботувати справу заключення миру та привела кінець з кінцем до розбиття мирних переговорів. Таким чином гранична лінія, запропонована українською делегацією, залишилася тільки проектом, який зовсім не увійшов в життя через поновлення українсько-московської війни, що скінчилася тимчасовою перемогою совітів та переходом Уряду УНР на еміграцію.

У 1919 році делегацією УНР предложено було мировій конференції в Парижі меморіял з жаданням визнання державної незалежности УНР. В цьому меморіялі зазначені були й межі УНР, однак, межі ці не відповідають межам, запропонованим на українсько-московських переговорах 1918 року, а представляють з себе один з варіянтів так зв. "етнографічних" меж, ще й до того зовсім слабо умотивований. Большевики, створюючи УССР, визначили її територію в обсязі 9 лише придніпрянських губерній, без північних повітів Чернигівщини та Крима. Північна границя УСРР таким чином відповідала північним адміністративним межам б.Волинської, Київської Чернигівської /без 4-х північних повітів/ та Харківської губерній. Згодом прилучено ще до УСРР Путивльський повіт та кілька прикордонних волостей Курщини та Вороніжчини. Натомість відділено від України та прилучено до Північно-Кавказького краю Таганрозьку округу.

Безпосередніми північними сусідами українців являються два народи: на північному заході до р.Десни - білоруси, та на північному сході від ріки Десни до ріки Хопра - москалі-великоруси. Відповідно до цього й визначення північної української границі розпадається на дві відмінні справи: 1/справу розграничення українсько-білоруського і 2/українсько-московського.

В свою чергу білорусько-українське погранича складається: 1/з погранича Берестейсько-Пинського, що до другої Світової Війни входило в склад Поліського Воєвідства Польщі, а нині входить в склад Б.ССР. 2/з погранича Мозирсько-Гомельського, що нині входить до складу БССР, та 3/з погранича Стародубського /північна Чернигівщина/, що входить нині до складу Брянської области РСФСР. Розглянемо кожну з цих частин погранича зокрема.

УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКЕ РОЗГРАНИЧЕННЯ

1. Берестейсько-Пинське Полісся

До першої Світової війни, на підставі даних перепису 1897 року, вважалися заселеними переважаючою українською людністю Берестейський і Кобринський повіти Гродненської губернії. Повіт Більськ має майже порівну української і польської людности з невеличким відсотком білоруської. Повіт Пружани вважався за переважаючо білоруський із досить значним відсотком українців. Цілий Пинський повіт Минської губернії офіційні дані трактували, яко чисто білоруський.

На етнографічних мапах Любора, Нідерле, Е.Карського та Флорінського українсько-білоруська межа проходила: від м.Суража вгору течією р.Нарев до устя Наревки, дальше вгору цієї річки до її джерел в Біловезькій Пущі, потім до Шерешева, Пружан і Картузької Берези до ріки Ясельди і цією річкою вниз до р.Пини, і Прип'яті, а дальше на схід цією рікою аж до околиць Мозера./

Діалектологічна мапа Дурново- Соколова-Ушакова територію української мови поширює значно дальше на північ, сягаючи аж під Білосток, Заблудів, Косово, Вигонівське Озеро до ріки Цни і цією рікою до Кожангородка. Дальше на Схід ця мапа зазначує широкусмугу перехідних українсько-білоруських діалектів, що охоплює простори на північ від р.Прип'яти.

На підставі Берестейського договору у 1918 році визначено було північно-західню границю Української Народньої Республіки. Границя ця проходила від Сарнюків над Бугом на Схід до Високого-Литовського, Камінця-Литовського, Картузької Берези та Вигоновського Озера, і далі на схід північною межою повітів Пинського, Мозирського, Річицького та Гомельського аж до межі Чернігівщини. В зазначених границях входило Полісся до складу Української Держави в роках 1918-1920, аж до часу зайняття й поділу його поміж Польщею та СССР на підставі мирового договору в Ризі.

Польща, одержала територію на схід, аж по лінію р.Ствичи на південь від р.Прип'яти і по ріку Північну Случ і, зорганізувала ціле західнє Полісся в окреме Поліське Воєвідство, долучивши до нього від Волині Камінь-Коширський і Столинський повіти.

Польща в часі двадцятилітнього тривання її влади на Поліссі, застосувала тут специфічну народностеву політику, що полягала на абсолютному недопусканню тут яких будь проявів українського культурно-національного руху. Тут власне польські адміністратори, типу сумної памяти воєводи Костка-Бернацького, застосували теорію окремого племені " поліщуків", що по національній приналежности в жодному разі не можуть вважатися за українців, а просто є люде "тутешні", щось посереднє поміж білорусинами і поляками. В кожному разі всі "поліщуки" це есть вдячний матеріял для остаточного сполонізовання і створення природньої барієри поміж галицько-волинськими бунтівниками українцями і сумирним білоруським людом.

В такому напрямку препарувалися й усі статистичні дані з польських переписів і оперті на них народностеві мапи й праці, серед яких найголосніші в світі були професора Е.Ромера.- Західні українці мали можність докладно запізнатися з цими "науково-політичними" польськими комбінаціями й вповні оцінити їхню реальну ціну.- Нині немає вже потреби спиняти уваги читача на всіх цих вже безповоротно минулих спробах поляків "розмежувати" українців і білорусинів. Зацікавлених відсилаємо до праць М.Кордуби, В.Садовського та В.Кубійовича.

По другій Світовій війні лише невеличка частина Західнього Полісся залишилося в межах Польщі, а власне цілі повіти Більськ та Біловежа та південно-західний окраєць Берестейського. Вся решта Полісся опинилося в СССР і совітська влада розподілила поліську теріторію так, що до УССР увійшли лише повіт Камінь-Коширський та південні смуги повітів Пинського та Столинського, решта земель з містами: Берестям, Кобрином, Пружанами, Пинськом і Лунинцем опинилася в межах Білоруської ССР. Очевидно, українська людність Полісся в межах Б.ССР, не має нині жадних можливостей задоволення своїх національно-культурних потреб і засуджена на послідовну денаціоналізацію і то не на користь білорусинів, а на користь москалів.

Ревіндикація до України західно-поліської української людности та території, це річ, яка неминуче стане з першим же моментом відновлення дійсно самостійної і незалежної Української Державности. - "Знай, побратиме Білорусине, - не хочемо твого, на уступимо й свого."..

2. Мозирсько-Гомельське Полісся

Територія Мозирсько-Гомельського українсько-білоруського пограниччя, що знаходиться нині в межах Білоруської СРР,- це східня частина історичної землі Дреговичів-прямих предків сучасного Поліського племени Пинчуків, яке то племя являється етнічно-проміжним поміж українцями та білорусинами. Як з лінгвістичного, так і з культурно-побутового боку Пинчуки представляють з себе перехідний тип, що в поодиноких місцевостях схиляється то в українську, то в білоруську сторону. В науці немає остаточно встановленого погляду на національність Пинчуків, однак, більшість учених схиляється до того, щоби рахувати всіх Пинчуків українцями. Навіть основоположник білоруської фільольогічної та етнографічної науки, російський академик проф.Карський, більшу частину Пинчуків зараховує до українців, а до білорусинів причисляє лише населення на північ від р.Прип'яти. Межу поміж білорусинами та українцями проф.Карський тут проводить таку: від пункту пересічення Прип'яти зі східньою адміністративною межою б.Пинського повіту, р.Прип'яттю на схід до м.Мозиря, звідси повертає на полудень та йде межою б.Минської та Могилівської губернії до зіткнення з межою Волинської губернії, звідки повертає на схід та йде північною межою Волинської та Київської губернії до Дніпра, далі повертає на північ та йде Дніпром до Любеча, де вступає вже в Чернигівщину. /7/

Ця межа проф.Карського есть тотожна з фільольогічною українсько-білоруською межою, яку зазначає російський фільольог С.Булич /8/, та цілковито відповідає так зв. мінімальній етнографічній межі проф.Рудницького /9/. До максимальної межі поширення українського народу проф. Рудницький вводить і решту території, заселеної Пинчуками на північ від Прип'яти. Максимальна межа проф.Рудницького перебігає по полудневім окраєві повітів Слуцького, Бобруйського та Рогачевського від Вигоновського озера на заході до м.Святського в Суразькому повіті Черниговщини.

Територію, яка знаходиться на полудень від Прип'яти, лінгвістична мапа, видана Московською діялектольогічною комісією, визначає яко українську; територію ж, приблизно відповідаючу обшарові, окопленому максимальними межами проф.Рудницького, визначає, яко територію перехідних українсько-білоруських говорів /10/.

Офіційні дані російського перепису 1897 року однак зовсім не числяться з думкою науки та не виказують тут на цілому терені й на північ і на полудень від Прип'яти жадних "малоросів", зачисляючи всіх Пенчуків до білорусинів. /див:таблицю I/. Совітський перепис 1926 року притримується такої ж негуйної супроти українців тенденції, хоча й нараховує вже їх на цілому згаданому терені 26.306 душ. Одночасно перепис 1926 року підкреслює тут р о с і й с ь к и й х а р а к т е р н а с е л е н н я, зазначаючи зріст кількости росіян в цій країні з 32.791 душ у 1897

році до 220.113 душ росіян по народності та до 491.054 душ росіян по рідній мові у 1926 році. Коли б вірити цим данним, прийшлося би припустити, що в часі тридцятиліття від попереднього перепису 1897 року тут відбулося або масове вселення росіян, або основна русифікація місцевої людности. Останнє припущення, начеб, стверджують різкі хитання числових даних про білорусинів, що до народности їх та рідної мови. За даними перепису 1926 року русифікація білорусинів поступила, начеб, так далеко, що з усієї кількости білорусинів 624,482 душ мало рідною мовою білоруську лише 397,503 душі, або 63,6 %. Однак, роздивляючися ці "русифікаційні" процеси по окремих округах, зауважуємо, що чомусь ця "русифікація" майже зовсім не торкнулася Мозирської округи, натомість іде велитенськими просто кроками в округах Річицькій та Гомельській. В останній окрузі білоруси вже, начеб, на 3/4 зрусифіковані, бо лише приблизно четвертина - 51.046 із 194.712 душ має рідну мову білоруську. В цілості ж округи Річицьку та Гомельську перепис 1926 року представляє яко округи російські по абсолютній перевазі населення з рідною мовою російською. Річицька округа начеб на 254.816 всього населення має росіян по мові 158.580 душ, або 62,2 %. Гомельська округа на 408.074 всього населення має росіян по мові 319.893 душ або 78,4%.

Таке цілком незрозуміле на перший погляд протиріччя поміж даними філольогічно-етнографічної науки та поміж даними офіційними переписів знаходить цілковите пояснення в політичних тенденціях та в специфічній техниці при переведенні переписів. В час перепису 1897 року вся зазначена країна входила до складу адміністративного комплексу Білоруси, тож і не дивно, що мало освічені переписчики не зазначили на цій "адміністративній Білорусі" жадних "малорусів". В часі перепису 1926 року Мозирська округа входила до створеної совітською владою Білоруської СРР - записування й тепер білорусами навіть безсумнівних українців на полудень від Припяти мало, очевидно, й у 1926 ті ж причини, що й у 1897 році.

Натомість Річицька та Гомельська округи в часі перепису 1926 року ще не були поєднані до Білоруської СРР, а входили до Гомельської губернії Російської СФРР. Нема отже нічого дивного, що перепис у цих місцевостях у своїх вислідах виразно виявив не так дійсний стан національного складу населення, скільки лише політичні тенденції совітської влади та її технічно-адміністративного апарату. Большевикам в цій дійсно переходній, національно ще остаточно нездекльарованій країні, не на руку було обєктивно досліджувати та зазначати національну приналежність та рідну мову населення українського чи білоруського - бо за офіційно-статистичним сконстатуванням тут цих народностей, самі по собі мусіли би слідом піти певні уступки культурно-національного характеру. Жидівсько-російські урядовці-переписчики, принципово ворожо настроєні до всіляких там "націоналістичних" українізацій та білорусизацій, цілком певно у всіх сумнівних випадках воліли зазначати національну приналежність та мову людности, яко російську, а порівнюючи ще значну кількість переписних "білорусів" можна пояснити лише старою, ще передвоєнною, "білоруською" адміністративною традицією. Що ж до зазначених переписом 1926 року українців, - то очевидно це лише ті українці, що змогли відстояти у переписчиків свою національну приналежність. Дійсна ж кількість українців тут, очевидно, кількократно більша.

Ми тут не будемо довше зостановлюватися на розгляді даних перепису 1926 року, хоча вглиблення в детальні числа по районах ще більше потверджує тенденційність та неправдивість цього перепису, - ми лише тут сконстатуємо, що перепис 1926 року не тільки не виправив хиб перепису 1897 року, але ще більше заплутав справу зясовання національного складу Мозирсько-Гомельського Полісся. Національні дані обох переписів не мають жадної обєктивної вартости, а можуть служити лише за доказ, що даний терен має дійсно переходовий поміж Україною та Білоруссю характер

Таблиця I

Національний розподіл населення Українсько-Білоруського пограниччя за даними 1859 року та переписів 1897 й 1926 рр.

Адміністративний поділ	Всього населення	Українців	Білорусинів: По народності	Білорусинів: По рідній мові	Москалів: По народності	Москалів: По рідній мові
СХІДНЕ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКЕ ПОГРАНИЧЧЯ						
1897	1262968	778	-	642505	-	478265
1926	1871948	150246	639266	-	939467	-
А. МОЗИРСЬКО-ГОМЕЛЬСЬКЕ ПОЛІССЯ						
1897	627655	-	-	493472	-	32791
1926	992914	26306	624482	397503	220113	491054
1. Мозирський повіт 1897	181161	-	-	143956	-	2982
округа 1926	330024	8803	274344	274159	3274	12581
2. Річицький повіт 1897	221771	-	-	183045	-	6930
округа 1926	254816	8814	155426	72298	66367	158580
3. Гомельський повіт 1897	224723	-	-	166471	-	22879
округа 1926	408074	8689	194712	51046	150472	319893
Б. СТАРОДУБЩИНА /Північна Чернигівщина/						
1859	401271	268290	-	-	-	-
1897	635313	778	-	149033	-	445474
1926	879034	123940	14784	-	719354	-
4. Стародубський повіт 1859	86756	84773	-	-	-	-
повіт 1897	144833	262	-	-	-	134572
округа 1926	183270	57726	1233	-	119125	-
5. Мглинський повіт 1859	90478	86406	-	-	-	-
повіт 1897	139343	135	-	19739	-	108981
Почепська округа 1926	218803	25514	1264	-	186503	-
6. Новозибківський повіт 1859	113637	76137	-	-	-	-
повіт 1897	164840	138	-	-	-	155532
Округа 1926	178136	24863	5608	-	139737	-
7. Суразький повіт 1859	110390	20974	-	-	-	-
повіт 1897	186279	243	-	129294	-	46389
Клинцівська округа 1926	298825	15837	6679	-	263989	-

та,що тут можливі ще дуже значні хитання при опреділенню національної приналежности населення. Росіяне тут в дійсності лише той gertius gaudens /третя особа, яка тішиться/, що бажає спікти свою печеню при чужому вогні. Тільки майбутні безсторонні дослідження зможуть встановити тут дійсний національний стан посідання українців та білорусинів,та переведуть остаточне поміж ними розмежування в залежності від розвитку історичних подій.

Мінімальну кількість українців окреслюємо на підставі перепису 1926 року, приймаючи за українську людність позначену "білорусами" в пяти районах Мозирської округи, положених на полудень від Припяти,та в пяти полудневих районах Річицької округи. На цій мінімальній українській території нараховується що найменш 233.775 душ українців, що складає 71,5% до загальної суми населення в 326.815 душ /див.табл.II/. Окрім цього на решті території Мозирсько-Гомелевського Полісся перепис 1926 року начисляє ще 12.585 українців.

Виходячи із цілком обоснованого заложення про переходовий характер країни з перевагою, в наслідок цілого ряду культурно-історичних факторів, українського елементу - українська делегація на переговорах з большевиками в Киеві 1918 року зажадала введення цілої території Пинчуків до складу Української Держави. Гранична лінія тут була виткнута тако: /11/.

Вигоновське озеро, далі річка Цара, потім Любашево, Круговичі, Локтиші, Чепелі, Погост, на Урічча, Іосіка, Глуськ, Боровy, Новий Степ /все в межах Минської губернії/, далі Дніпром 4 версти вище від Жлобина, далі на Рачин, Шепетовичі, річкою Сожем до річки Бесіди, далі на Святське до адміністративних меж Чернигівщини /всі ці місцевости в межах Могилівської губ./.

У майбутньому остаточне рішення що до встановлення державної української границі на згаданому відтинкові буде залежне від того, чи до моменту визволення України з-під влади Московщини, Білорусь вже також визволиться й буде для України спільником в боротьбі з Московщиною,чи Білорусь позоставатиме й надалі в складі Російської Держави, та буде формально, або й по суті, в ворожому Україні таборі. В другому випадкові, як цілком слушно вважає проф. Рудницький /12/ належить категорично відстоювати зазначену вище граничну лінію, предложену українською делегацією большевикам у 1918 році. Помимо всього іншого, лінія ця має ще й перворядне стратегічне значіння для оборони правобережної України, бо затримує в українських руках обидва береги Припяти та дуже важливу залізничну лінію Житковичі-Гомель.

В першому випадкові, коли Білоруська державність буде вже реальним фактом і Білорусь вже буде контрагентом - то при розмежуванню, на нашу думку, належить уникати всього, що могло би видатися кривдою для білорусинів та зашкодити приязним українсько-білоруським стосункам. Питання державної приналежности території Пинчуків, при таких обставинах, слід розрішити так, щоб подунева, мінімальна українська етнографічна територія зразу ж і безумовно була залишена за Україною, а решта території на північ від Припяти до т.зв. максимальної межі, вирішила би свою державну приналежність плебісцитом.

Безумовна українська неплебісцитова територія мала би з півночи таку межу: від устя р.Случ рікою Припяттю на схід через Мозир до Юревичів, звідти суходолом на схід, залишаючи з українського боку Єгале, Хойники, Брагин, Ручавку, до Лоєва на Дніпрі, звідти на північ горі Дніпром та Сожем до Ярилович, а зацим межою б.Чернигівської губ. на схід до Чуровичів /дивись мапу/.

В максимальній межі в цілях випростовання границі доцільне було би переведення варіянта лінії від Шепетовичів на Святиловичі над рікою Бесідь й далі на Больсуни.

Т а б л и ц я II

Національний розподіл населення мінімальної Української території Мозирсько-Гомельського Полісся після вирахування за даними перепису 1926 року.

Адміністративний поділ	Всього населення	Українців				Москалів	
		Разом	Записаних у 1926 р.			по народності	по рідній мові
			Українцями	Білорусинами			
				По народності	по рідній мові		
РАЗОМ.....	326815	233775	13721	217137	175485	44619	69558
МОЗИРСЬКА округа	179197	142545	7049	132579	133238	1802	4786
МІСТА:....	23419	10635	203	10432	8188	1087	3969
Мозир	9818	2602	121	2481	749	893	3169
Народль п.м.т...	2515	1021	30	991	881	49	244
Петриків	5693	3874	35	3839	3511	74	402
Турів п.м.т.	5393	3138	17	3121	3047	71	154
РАЙОНИ....	155778	131910	3846	122147	125050	715	1817
3. Каролинський	26700	24048	1159	21894	22889	78	251
5. Лельчицький	30658	28328	724	27025	27604	107	149
6. Наровлянський	3[illegible]637	28304	4266	22910	24038	146	562
9. Слобідський	35390	31916	639	31062	31277	162	514
10. Турівський	20393	19314	58	19256	19242	222	341
РІЧИЦЬКА округа	147618	91230	6672	84558	42247	42817	91772
МІСТА:....	13986	2231	49	2182	485	5414	8155
Брагин п.м.т.	4883	489	13	476	72	2194	2604
Лоєв п.м.т.	4212	637	21	616	8	2502	3191
Хойники п.м.т.	4891	1105	15	1090	405	718	2360
РАЙОНИ:....	133632	88999	6623	82376	41762	37403	83617
1. Брагинський	32695	20235	737	19498	13138	11065	18477
4. Комаринський	25823	18933	4188	14745	6108	5683	16200
5. Лоєвський	21606	12300	1092	11208	2203	9034	19064
7. Хойницький	30720	20424	120	20304	10100	8306	19649
9. Древицький	22788	17107	486	16621	10213	8315	10227

3. Стародубське Полісся /Північна Чернигівщина/

Територія чотирьох північних повітів бувшої Чернигівської губернії, яка складала за часів Гетьманщини XVII-XVIII в. Стародубський полк, нині творить чотири повіти Брянської губернії РСФСР. Етнографічно та після мови, проф. Карський зачисляє всю цю - аж по річку Десну на сході - територію до Білоруси, вважаючи білоруськими також навіть частини сусідніх повітів Чернигівщини - Новгородсіверського та Городнянського. Інші дослідники не поділяють такого категоричного

причислення цілого згаданого терену до етнографічної Білоруси та вказують на присутність тут також населення українського та великоруського. Сам Карський признає, що в згаданих північних повітах Чернигівщини "местами, особенно в городах, слышится малоруская речь" і припускає, що підчас перепису 1897 р. "лица собиравшие сведения, смешивали белорусов с малоросами".

Дійсно, перепис 1897 року майже цілком негує існування українців, бо зачисляє до українців на цілому згаданому терені лише 778 душ. Два повіти за цим переписом - чисто російські /Новозибківський та Стародубський/, один повіт - російський з невеличкою домішкою білорусинів /Углинський/ та один повіт білоруський із значною кількістю росіян /Суразький/. Таким чином, в цілому, за переписом 1897 року, північна Чернигівщина етнічно представляє з себе великоруський клин поміж українським та білоруським масивами.

Дані перепису 1926 року також обстоюють це положення, продовжуючи цей московський клин, як ми це вже вище бачили, ще й далі на захід через Гомельшину, Річицю аж до Мозирщини.

Однак штучність та нереальність існування цього московського клина й тут, на Чернигівщині, також легко встановити через крайнє розходження даних обох переписів - 1897 та 1926 рр. /див.таблицю I, Б/. Так, українців з 778 душ в 1897 році стало в 1926 році 123.940 душ,але всеж ще не досягло числа 268.290, скільки було їх тут /13/ 1859 року. Білоруси з числа 149.033 осіб у 1897 р. зменшилися до 14.784 душі в 1926 році та втратили з національного посідання єдиний, по перепису 1897 р., білоруський повіт - Суразький, нині Клинцовський. Всі ці цілком неймовірні цифрово-статистичні хитання виразно стверджують знову політичну московську тенденцію територіяльного відосібнення українців від білорусинів та вказують, знову ж таки, на перехідний мішаний характер території. Деталичні поволосні дані перепису 1926 року /14/ вказують на існування в кожному з повітів волостей з досить значним відсотком українців /дивись мапу/. Так в Стародубському повіті мають українців - волости Чаусівська - 89,5 %, Стародубська - 42,3 %, Погарська - 41,2 %, Кистерська - 36,2 %, Воронківська - 36,7 %; в Новозибківському: Климівська - 31,1 %, Злинківська - 24,7 %; в Почепському: Старосельська - 40,1 %, Великська - 24,7 %. Найслабшим український елемент виявляється в Клинцовському повіті, де найбільший % українців досягає лише 11,8 %, в Гордієвській волості.

Якої б не притримуватися думки при оцінці міжнаціональних стосунків в північній Чернигівщині, являється знаменним фактом вже саме задеклярування себе українцями 123.940 душ в різних відосібнених місцях цієї території, ще й до того при пануючих антиукраїнських урядових тенденціях.

Культурно-історично Стародубщина з незапамятних часів знаходиться в нерозривному звязку з рештою українських земель та приймає активну участь в українському національному житті та в державно-політичних змаганнях.

Воля переважаючої більшости північної Чернигівщини належати до України свого часу в 1917-1918 роках потверджена була тисячами сільських та міських приговорів, надісланих українській владі в Києві. З огляду власне на всі ці обставини, проф.Рудницький, подібно які і інші українські вчені, зачисляють весь цей терен до України.

Гранична лінія, запропонована українською делегацією на переговорах з большевиками у 1918 році займає до України цілу Північну Чернигівщину та проходить так: від Святського адміністративною межою б.Чернигівської губернії на північ, схід та полудень до Красного Рогу, а далі на Семець, аж до Трубчевська. Від цієї лінії не слід, на нашу думку, й у будуччині при розграниченні з москалями відступати. Певну вартість мало би лише поширення зазначеної території дещо на схід до Десни

на відтинку від Полуже до Трубчевська. Окрасць цей, згідно дослідам проф. Карського, заселений не москалями, а білорусинами, такими ж як і в північній Чернигівщині, й приєднання його до України дало би на досить значному відтинкові природню межу р.Десни, особливо важливу стратегічно при обороні України по одній з головних московських випадових ліній від Брянська. При додержанню цього варіянту гранична лінія переходила би від Кащева по північній межі Почепського повіту й далі на схід /приблизно дотримуючись бувшої адміністративної межі поміж Брянським та Трубчевським повітами/ аж до Полужа на ріці Десні, звідси йшла би Десною до Трубчевська, далі горі р.Нерусою через Буда Погощ до Ст. Гута в межах УСРР і далі сучасною адміністративною межою УСРР до стику з адміністративною межою Курської губернії проти Амоні.

Рівно ж у тому випадкові, коли розмежовування відбувалобися не з Росією, а з Білоруською Державою, слід, нам здається, додержуватися зазначеної вище лінії, однак, в залежности від політичних обставин, можливо допустити плебісцит, або на цілому терені, або лише в Клинцовському повіті. Вислід плебісциту, без сумніву, майже на цілому згаданому терені буде на користь Української Держави.

УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКЕ РОЗГРАНИЧЕННЯ

Українсько-московське пограниччя не насуває таких труднощів філольогічного та культурно-етнічного характеру, які має погранича Українсько-білоруське. Тут не може бути й мови про якийсь етнічно-переходовий, проміжний тип людности. Переходових українсько-московських діалектів немає зовсім, навіть селищ з мішаним населенням дуже обмаль. Етнічний тип українців тут зовсім різко відрізняється від московського та національне определіння мешканців не напотикає на якісь поважніші труднощі. Натомісць розмежування компактних теренів, заселених українцями та москалями, надзвичай тяжке з причин історично-колонізаційного характеру, які створили в багатьох випадках дійсну шахівницю ріжнонаціональних осель. Слобожанщина історично по татарщині опинилася в межах Московського князівства, яко його полуднева окраїна. Колонізація Дикого поля відбувалася двома напротидучими напрямками. З полудневого заходу йшла хвиля українських осельників, які вже з першої половини XVII століття заселили полудневі терени по верхів'ях рік Псла, Ворскли, по р.Донцю з Осколом та Айдаром та досягнули Донської луки від Острогозька і Богучара. Українці, створивши тут автономну провінцію з козацьким устроєм, так компактно її сколонізували, що вона й нині являється абсолютно українською. Територія пяти слобідських полків: Сумського, Харківського, Охтирського, Ізюмського та Острогозького - це сучасна Харківщина та полуднева Вороніжчина.

Друга колонізаційна течія йшла з півночи з Московщини, під охороною та керівництвом пограничної адміністрації, яка сиділа в різних городках та острожках, інколи досить далеко висунутих у степ. Московська влада в цілях оборони держави селила на цій окраїні різний московський люд, але рівно ж уживала для цього інколи й українців, зрештою, не дуже їм довіряючи та трактуючи, яко "воровських черкас". Від зустрічи цих двох колонізаційних течій чистої козачо-української, з мішаною урядово-московською, й повстало, на широкій полосі Курщини та Вороніжчини, взаємне пересякнення українського та московського елементу. Короткий час від остаточного закінчення колонізації та велика взаємна відпорність обох національностей не привели ще до асиміляційного знівельовання цих мішаних теренів і лише майбутня державна межа остаточно зформує національний характер тої чи іншої частини території.

Намітити граничну лінію тут тим тяжче, що в дослідній літературі предмету немає вичерпуючих та обєктивних праць, а офіційні статистичні дані подаються лише для дуже великих адміністративних одиниць. Так,

перепис 1897 р. подає дані по цілим повітам, а перепис 1926 року по волостям, однак ці волості мало чим менші від західно-европейських повітів.

Таким чином, на підставі цих офіційних даних, розмежування можна перевести лише згрубша, з більшою чи меншою ймовірністю, комбінуючи дані обох переписів. Порівнюючи легко за тими даними можно перевести розмежування на Вороніжчині, де основне ядро української компактної людности творить територія Острогозького полку. Натомісць на Курщині, в районі московської урядової кольонізації на лінії городків Путивля-Білгорода-Оскола, справжній національний лябірінт.

--o--

Українська делегація на переговорах у Києві в 1918 році, в питанні границі в Курській губернії, станула на тім становищі, що цей заплутаний вузел слід просто розрубати. Вона запропонувала в двох варіянтах таку граничну лінію, яка ці мішані терени в цілому лишила по українському боці. Лінія ця пробігала так /дивись мапу/:

За першим варіянтом - від Трубчевська в межах Орловської губернії річкою Нерусою, р.Севом до р.Шари на Олешковичи, Орля. Далі, в межах Курської губернії на схід на Амонь, Софронівку, р.Свапу, далі р.Свапою і р.Сеймом до Глушкова на Гущину, Лукіянівку, Старий Оскол і Петропавлівське /Обухівка/ на межі Воронізької губернії.

За другим варіянтом, спочатку так само, як і за першим, аж до р.Свапи, далі по Свапі й Сейму до Глушкова, далі на південь по природній межі на Касторну, Медвинку і на схід по р.Сейму на Гущино, Лукіянівку, Старий Оскол та Петропавлівське /Обухівку/.

Такі лінії окрім радикального рішення в українську користь справи мішаних теренів, давали Україні ще й стратегічні користі. Вони закривали небезпечний для близького Харкова московський Білгородський клин та давали можливість створити кілька оборонних ліній по верхівях ріки Сейма під самим Курськом та Псла під Обоянню.

Однак така "стратегична" границя, очевидно вже тоді в очах її авторів мала невеликі обосновання, про що свідчить існовання одночасно другого варіянта, що відмовляється від оборонної лінії по р.Сейму. Ще менше вона відповідала поглядам українського суспільства та Уряду. В пізніщі погетьманські часи, бо зовсім попала в забуття і замісць неї як неофіційні, так і офіційні визначення меж України притримуються інших ліній, головно т.зв. етнографічної лінії проф.Рудницького.

Стратегична границя 1918 року, помимо її позірної простоти та вигідности для України, слід признати, цілком заслужено попала в забуття. Лінії верхнього Сейму та Псла, які тут представляються, яко невеличкі потоки, мають лише мінімальну стратегичну вартість. Прилучення до України без розбору всього мішаного терену, разом з цілком чистими московськими теренами, ставить Україну в морально невигідне положення загарбниці. Для гетьманського уряду, в його зовнішній та внутрішній політиці, факт прилучення до України території з великою кількістю москалів не творив нічого особливого, нічого небезпечного. Адже вся Україна трактувалася, яко частина великої Росії, та й при загальному московфільському політичному курсі скріплення московського елементу в державі могло бути тільки бажаним.

Не так це мусить оцінюватися з українського національно-політичного погляду. Україна й так в дуже великій мірі пересякнута московською людністю, яка, творючи міське та робітниче населення й займаючи в соціяльному й економічному відношенню сильні позиції, має непропорційно велике значіння в життю України. Негативну силу московського елементу на Україні наочно довели події наших часів. Однак, слабим місцем московського впливу являється та обставина, що москалі ніде на Україні поза містами не творять більших компактних територіяльних осередків, а більше чи менше рівномірно, розкидані по цілій Україні. Таким чином москалі, помимо своєї значної чисельности, являються на Україні меншістю ектери-

торіяльною, подібно як і жиди. Ця обставина, в звязку з побутовою, культурно-релігійною та іншою інтегральною взаємочинністю зі загалом української людности, робить неминучою дуже швидку та безболізну національну асиміляцію москалів на Україні. Розумна, послідовна українська державна політика з такої асиміляції москалів могла би здобути значні національні користі. Зовсім інакше би справа асиміляції москалів уложилася, коли б в межах України опинилася територія з компактною московською людністю. Помимо того, що такий терен був би природнім огнищем місцевої московської ірриденти, він став би ще й джерелом національної сили, кузнею національного завзяття та відпорности для всієї розсіяної по Україні московської людности. Власне, прилучення до України на Курщині території, обнятої "стратегічними" межами 1918 року, і дало би москалям оце їх національне вогнище і привело би до впрост необчислених шкідливих наслідків у внутрішнім житті України. Вигоди "стратегічної" границі, в порівнанні з небезпеками її, остільки виявляються малими, що в інтересах власне українських лежить якнайрішучіше відкинути цей невдалий проект гетьманського періоду. Натомісць слід, як це й не трудно встановити тут лінію, що, максимально наближуючись до етнографічної, виконала би, по мірі можности, завдання стратегичного прикриття столиці Слобожанщини-Харкова. Вигідніше тут залишити в межах Московщини окремі українські острівки, щоби не втілати разом з ними до України великих мас компактної московської людности. Збереження для української справи цієї заграничної української людности можливе шляхом введення до московсько-українського мирного договору пунктів про взаємний обмін населенням. Прецедентом у цьому можуть бути договори французько-німецький, польсько-німецький та турецько-грецький після першої та другої св. війн.

Повертаючи до справи визначення межі на Курському погранпччу, слід згадати, що в науковій літературі, опертій, як на філольогічних дослідах, так і на статистично-етнографічних матеріялах, існують в тій справі великі розходження поглядів та лише загальне визначення напрямків. Так проф. Нідерле /15/, зазначивши, що на схід від Новгород-Сіверська "очень трудно определить границу велико і малорусскую", обмежується загальною вказівкою напрямку цієї межі на Суджу, Обоянь, Старий Оскол до Коротояку, а на мапі його цілий клин Миропілля-Білгород, Вовчанськ, Короча, Старий Оскол зазначено, яко мішаний - з перевагою українців.

В нижці та мапі Дурново, складеній на підставі матеріялів московської діялектологічної комісії при зазначенні, що "опубликованный діялектологическій матеріал недостаточен для определенія границ" та що "точно провести границу невозможно", подається така лінія, що йде "почти по границе Рыльскаго и Путивльскаго уездов до р. Сейма, откуда поворачивает на восток, пересекает Рыльскій уезд в южной его части и, войдя в Льговскій уезд в юго-западном его углу, поворачивает на юг, пересекает Суджанскій уезд восточнее г. Суджи, идет по северо-восточной части Грайворонскаго уезда, где загибает на северо-восток и идет по самой северной части Белгородскаго уезда, северо-западной части Корочанскаго уезда и почти посередине Старо-Оскольскаго уезда южнее г. Старый Оскол".

Проф. Рудницький до української території зачисляє: цілий Путивльський повіт, південну половину Рильського повіту по лінії Амонь, Ломакино, Коренево з двома виступами під Льгов та Глушково; південну половину Суджанського повіту по лінію Суджа. Довгий колодязь; південно-західний кутик Обоянського повіту аж по лінію Богатий-Кочетівка; цілі повіти Грайворонський та Білгородський; південну половину Корочанського повіту, аж по лінію Підвільхи-Короча; цілий повіт Новий Оскол та нарешті південну смужку повіту Старий Оскол аж до лінії Орлик-Козачок.

Всі ці визначення оперті на даних перепису 1897 року та значно розходяться з даними перепису 1926 року, який, дякуючи деталізуванню по меншим адміністративним одиницям-волостям, дає можливість більш точ-

ного транспонування національних стосунків на терен /див. таблицю III та детальні поволосні дані у Т.Олесевича/.

ТАБЛИЦЯ III

Національний розподіл населення Українсько-Московського погранича за даними переписів 1897 та 1926 років.

Курщина.

Адміністративний поділ		Всього населення	Українці: Абсолютні числа	%	Москалі: Абсолютні числа	%
А. Курщина	1897	2371012	527778	22,3	1833422	77,3
	1926	2906360	554654	19,1	2336510	80,4
1. Путивльський повіт	1897	164133	86209	52,5	76925	46,9
	1926	-	-	-	-	-
2. Рильський повіт	1897	164358	50925	30,9	112806	68,6
	1926	282558	61971	21,9	219537	77,7
3. Дмитрієвський пов.	1897	126758	-	-	126410	99,8
	1926	-	-	-	-	-
4. Льговський пов.	1897	130039	8320	6,4	121248	93,3
	1926	414406	37256	9,0	375572	90,6
5. Суджанський пов.	1897	150263	72011	47,9	77986	51,9
	1926	-	-	-	-	-
6. Грайворонський п.	1897	177479	104506	58,9	72572	40,9
	1926	332821	184689	55,5	147405	44,3
7. Обоянський повіт	1897	181052	19447	10,7	161262	89,1
	1926	-	-	-	-	-
8. Курський повіт	1897	222808	-	-	218706	98,1
	1926	665262	14790	2,2	642491	96,6
9. Фатежський повіт	1897	125485	-	-	125341	99,9
	1926	-	-	-	-	-
10. Білгородський п.	1897	174299	27002	21,2	136012	78,1
	1926	563240	150132	26,7	410678	72,9
11. Корочанський пов.	1897	159024	54558	34,3	104257	65,6
	1926	-	-	-	-	-
12. Ново-Оскольський повіт	1897	157849	80514	51,0	77216	48,9
	1926	-	-	-	-	-
13. Старо-Оскольський повіт	1897	146009	12283	8,4	133394	91,4
	1926	371864	101718	27,3	269114	72,4
14. Тимський повіт	1897	141416	-	-	141344	99,9
	1926	-	-	-	-	-
15. Щигровський пов.	1897	150030	-	-	149784	99,8
	1926	276209	4098	1,5	271713	98,4

Звичайно й дані перепису 1926 року по Курщині та Вороніжчині рівнож не позбавлені таких же хиб та тенденцій, які ми завважили на українсько-білоруському пограничу. До того долучається ще й та обставина, що погранича Курське та Вороніжське являється в сучасний момент предметом спору, безпосереднього поміж РСФРР та УСРР. На кількоразові домагання УСРР, що до прилучення до неї певних пограничних теренів урядові чинники Р.С.Ф.С.Р. все відповідають завзятим спротивом, уживаючи

в свою користь рівнож і статистичні дані. Ясно, що при таких обставинах, дані одержані з перепису, організованого та переведеного москалями, яко зацікавленою стороною, не можуть бути безсторонніми.

При скомбінованню всіх етнографічно-філольогічних та історичних даних з даними переписів 1897 та 1926 року, як рівнож приймаючи під увагу певні політичні вимоги при ректифікації меж, на нашу думку, можливо було би нині прийняти так сконструован. граничну лінію на Курщині: від Ст.Гута границею УСРР до Крупця, звідси на схід до р.Сейма повище м.Рильська до пункту стику з межою Рильського та Льговського повітів, звідси, захоплюючи Іванівське приблизно цею межою до Коренева, за цим межою б.Суджанського пов. до погребків й далі, на південь від Солдатського, на Никольське /Бушмине/, Піну, Богатий, Черкаське, Яковлево, Тетеревино, Подольки, Холодне, Орлик, Петропавлівське /Обухівка/.

Така лінія вводить в межі Української Держави всі терени з переважаючою українською людністю. Лише в околицях Білгорода необхідно було би в майбутності всіми доступними способами збільшити український стан національного посідання.

--о--

На Вороніжчині у 1918 р. українська делегація зажадала такої лінії: від Обухівки на Шаталівку, Рипіївку, Колбино до Дону поверх Коротояку, далі Доном на Ліски, Масловку, потім на Шестакове, Нижню Кислю, Козловку, Бутурлинівку, Василівку /Водяне/ Ванну й до східньої границі Воронізької губернії.

Проф.Рудницький переводить етнографічну лінію таку: від Обухівки на Городище, Шаталівку, Розсоші, Рипіївку аж до устя р.Потудані в Дін коло Коротояка, потім вздовж Дону на Ліски, Маслівку, Мечетку, Нижню Кислю, Козлівку, Василівку, Бурлаївку, Красне, Пихівку, Ванну.

Як видно з порівнання цих двох ліній, вони являються лише незначними відмінами одна другої. Рівно ж невеликі зміни до цих ліній вносить порівнання даних перепису 1897 р. з переписом 1926 року /див. таблицю IУ та мапу/. Торкаються вони лише Донського коліна у Лісок, де українське населення виявляється значнішим та переходить за Дон на північ від Лісок. Рівно ж компактне українське населення виявляється й у полудньово-східній частині Новохоперського повіту, аж до р.Хопра. Узгляднення цих корисних для українства обставин, при визначені політичних меж України, являється тим більше необхідним, що вони мають немале стратегічне й політичне значіння, як для оборони важливого Лісканського залізничного вузла й мосту, так і для зручного природньо-географічного стику Матірної України з межами державно-політичної формації - Козаччини.

Ця остаточна гранична лінія на Вороніжчині мала би такий перебіг: від Обухівки на Шаталівку по р.Потудані до Дону повище Коротояку, Доном вверх до Хворостана, річкою до Давидовки на Середній Ікорець, на ст. Аннівку, Пчелине, Мечетку, Козловку, Бутурлинівку, Василівку /Водяне/, Красне, Алферівку на Хопрі, Хопром далі через Новохоперськ до границі Области Війська Донського.

ЗАКІНЧЕННЯ

В цілому ж мінімальна північна границя Матірної України мала би бути, на основі всього вищезгаданого, така:

Від міста Сурожа над рікою Наратчм на схід в гору цією рікою аж до її джерел; дальше на схід на Людвинову, Смоленицю, Косово, Міхновичі до Вигоновського озера біля Каналу Огинського, що сполучує його з р.Щарою.

Від Вигоновського озера на схід на Святицю, Новосілки, Любашево, Ганцевичі, Локтиші на р. Лань, до Колхів над р.Мороч і дальше вниз течією цієї ріки до устя її в р.Случ, біля села Мороч.

Від села Мороч на схід бувшою північною межою Мозирського повіту

Таблиця IУ.

Націснальний розподіл населення Українсько-Московського погранична за даними переписів 1897 та 1926 років.

Вороніжчина

Адміністративний поділ		Всього населення	Українці: Абсолютні числа	Українці: %	Москалі: Абсолютні числа	Москалі: %
В.Вороніжчина	1897	2531253	915883	36,2	1606492	63,4
	1926	3308023	1078552	32,6	2211092	63,8
1.Валуйський повіт	1897	188113	96134	52;1	91542	48;4
	1926	291503	155173	53,2	135468	45,5
2.Бирюченський пов.	1897	200568	140799	70,2	59637	29,8
	1926	-	-	-	-	-
3.Острогольський пов.	1897	273837	247241	90;3	24747	9,4
	1926	426235	217360	50,9	208934	48;3
4.Коротоякський пов.	1897	157189	25270	16,1	131702	83,8
	1926	-	-	-	-	-
5.Павловський повіт	1897	157365	66061	42,0	91089	57,8
	1926	-	-	-	-	-
6.Россошанський пов.	1897	-	-	-	-	-
	1926	326277	292274	89,6	32680	10,0
7.Богучарський повіт	1897	309965	253619	81;8	55701	18,2
	1926	329498	239424	72;7	88278	26;8
8.Новохоперський пов.	1897	192436	29234	15,2	162770	84,6
	1926	264220	75794	28;5	187932	71;2
9,Бобровський повіт	1897	286745	47339	16,5	238586	83,2
	1926	353858	76093	21,5	277036	78,3
10.Воронізький повіт	1897	273652	-	-	270162	98,7
	1927	648819	15511	2,4	623818	96;I
11.Задонський повіт	1897	123184	-	-	123080	99.9
	1926	-	-	-	-	-
12.Землянський повіт	1897	200735	-	-	200568	99,9
	1926	-	-	-	-	-
13. Нижнедівицький п.	1897	167183	5348	3,2	161746	96;2
	1926	305568	3131	1,0	302172	98,9
14.Усманський повіт	1897	-	-	-	-	-
	1926	361645	4092	1,1	357764	98,9

на Скачин, Кузьмичі до ріки Орісси і дальше вниз течією цієї ріки до її устя в ріку Птич, дальше вниз течією цієї ріки до Копаткевич, від яких на схід, через Якимовичі, Коленковичі, Бревичі Хойники до Лоєва над Дніпром при усті до нього ріки Сож.

Від устя р.Сож, вгору його течією, попри Гомель до устя ріки Іпуть і дальше вгору течією ріки Іпуть попри Новозибків, Сураж, аж до пересічення з бувшою північною межою Чернігівської губ. біля Молодькова і дальше цією межою до Полужжа над р.Десною, понижче м.Брянська.

Тут кінчається граница з Білоруссю, а починається граница з Московщиною. Граница ця від Полужжа йде вниз течією р.Десни, лишаючи з української сторони Вильничи, Попуш, Ребчевськ, Устря Лука, Увало, аж до устя р.Неруси проти Трубчевська, горі р.Нерусою через Буда Погощ до границі УСРР проти Ст.Гута. Далі границею УСРР до Крупця, на схід до р.Сейму [illegible] м.Рильська до пункту стику з межою Рильського та Льгов-

ського повітів, звідси, захоплюючи Іванівське, приблизно цею межою до Коренева й далі межою б.Суджанського пов. до Погребків й далі на південь від Солдатського на Никольське /Бушмине/, Піну, Богатий, Черкаське, Яковлево, Тетеревино, Подольки, Холодне, Орлик, Петропавлівське /Обухівка/, звідси на Шаталівку, по р. Потудані до Дону повище Коротояку, Доном вверх до Хворостяна, цією річкою до Давидівки, на Середній Ікорець, на ст. Анновку, Гмелине, Мечетку, Козловку, Бутурлинівку, Василівку /Водяне/, Красне, Алферовку на Хопрі, Хопром долі через Новохоперськ до границі Области Війська Донського.

Примітки

1. Енклява - вклинення, напр. острівець чужинецького населення серед компактної маси місцевої української людности.
2. Ексклява - виклинення, напр. острівець українців серед маси чужинців.
3. МИРОН КОРДУБА. Територія і населення України. Ст.1. Відень 1918. Вид.Вістника політики, літератури й життя.
4. В.САДОВСЬКИЙ. - Північно-Західня Україна в світлі статистики, ст.14, Львів 1924.
5. БІБЛІОТЕЧНИЙ ЗБІРНИК, ч.3, ст.65-93. Вид. Всенародньої Бібліотеки України при Українській Академії Наук. Київ 1927.
6. С.РУДНИЦЬКИЙ. Огляд національної території України. Берлін 1923, Вид. "Українське Слово".
   В.КУБІЙОВИЧ. Географія України і суміжних земель. Львів 1935; вид. 2-ге, Львів 1943; Територія і людність українських земель, Львів 1935; Атляс України..., Львів 1938.
7. КАРСЬКИЙ Е.Ф. Этнографическая карта бѣлорусскаго племени. Изданіе Р.А.Н. Петроград 1917, ст.32 /Карта масшт.40 верст в 1 дюймѣ. Труды Комиссіи по изученію племенного состава населенія Россіи. ч.2.
   КАРСЬКИЙ Е.Ф. Бѣлоруссы т.I. Варшава 1905.
   КАРСКИЙ Е.Ф. Русская диалектология. Очерк литературного русского произношения и народной речи великорусской, белорусской и малорусской /украинского языка/. Изд. Сеятель. Ленинград 1924.
   КАРСКИЙ Е.Ф. Русская діалектологія. Курс лекцій, читанных студентам Им.В.У.в 1915/16 ак.году. Ростов н/Д. 1916.
8. Новый энциклопедический словарь, ст.497 - 498. Стаття С.БУЛИЧА - "Бѣлоруссы".
9. С.РУДНИЦЬКИЙ. - Коротка географія України ч.II. Львів 1914.
   S.RUDNYCKYJ. - Ukraina. /Land und Volk/. Wien 1916.
   С.РУДНИЦЬКИЙ. Основи землезнания України ч.II. Антропогеографія України. Видання Укр.Университету в Празі. Прага 1923. Теж Ужгород 1928.
   С.РУДНИЦЬКИЙ. Огляд національної території України. Берлін 1923. Вид. "Українське Слово".
   С.РУДНИЦЬКИЙ. - Українська справа зі становища політичної географії. Берлін 1923. "Українське слово"; II вид., Одеса 1943 вид. "Укр.Морського Інституту" ч.18.
10. ДУРНОВО Н., СОКОЛОВ Н., УШАКОВ Д. - Опытъ діалектологической карты русскаго языка в Европѣ с приложеніемъ очерка русской діалектологіи. Труды Московской Діалектологической Комиссіи в.5. Москва 1915.
11. ДМИТРО ДОРОШЕНКО, Проф. - Ілюстрована історія України 1917-1923 р. II том. Українська Гетьманська Держава 1918 р. Ужгород 1930 р., ст.168.
12. С.РУДНИЦЬКИЙ, Проф. - Доповідь в справі кордонів України до Міністерства Закордонних Справ У.Н.Р. від 20 листопада 1919 р.
    Теж. Огляд території України. Львів 1920.

13. Список населенных мест Черниговской губ. по данным 1859 г.
14. ТИМІШ ОЛЕСЮК. - Статистичні таблиці українського населення С.С.Р.Р. Варшава. 1930. Таб.УІ С.
15. Л.НІДЕРЛЕ. - Обозрение современнаго славянства. Энциклопедія славянской филологіи, выпуск 2. СПБ. 1909.; Этнографическая карта славянскаго міра. Прага. Масштаб 1:3.700.000; Також. Изданіе книж. магазина М.Іоксимовича. Москва. 1:5.125.000.

---o---

/Від Редакції: Передрук статті Дра Т.Олесіюка уміщеної в Военно-Літературному Журналі "Табор" ч.14, 1930, Каліш-Варшава, сторн. 65-95./

-----::::-----

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ

ПІВНІЧНОГО ПОГРАНИЧЧА УКРАЇНИ НА І СІЧНЯ 1927 р.

Відсоток української людности за переписом 1926 р.

А. УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКЕ ПОГРАНИЧЧА:

І. Білоруська С.Р.Р.

1. МОЗИРСЬКА ОКРУГА Райони:	% укр. 2,7
1. Житковицький	5,8
2. Калинковицький	0,6
3. Каролинський	4,4
4. Копаткевицький	0,5
5. Лелчицький	2,3
6. Наровлянський	13,1
7. Васицький	0,0
8. Петриківський	0,1
9. Словбідський	1,8
10. Турівський............	0,2

2. РІЧИЦЬКА ОКРУГА Райони:	% Укр. 3,5
1. Брагинський	2,2
2. Василевицький	4,8
3. Горвальський	1,3
4. Комаринський........	16,2
5. Лоевський	5,1
6. Річицький	0,2
7. Хойницький	0,4
8. Холмецький	3,3
9. Юревицький	2,1

3. ГОМЕЛЬСЬКА ОКРУГА Райони:	% Укр. 2,1
1. Вітківський	0,1
2. Гомельський	0,2
3. Добрушський.........	1,4
4. Дятловицький........	1,9
5. Краснобудський.......	7,5
6. Лосовицький	1,1
7. Світловицький	7,5
8. Уваровицький	0,1
9. Чечерський	0,1

II. Брянська Губернія Р.С.Ф.Р.Р.

4. Клинцівський повіт — % Укр. 5,3

Волості:

Волості	% Укр.
1. Гордієвська	11.8
2. Заборська	3,7
3. Клинцівська	6,8
4. Красногорська	1,4
5. Мглинська	0,2
6. Нивнянська	0,1
7. Суразька	8,2
8. Унецька	4,8
9. Ущерпівська	9.0

5. Стародубський повіт — % Укр. 20,6

Волості:

Волості	% Укр.
1. Воронківська	38,8
2. Гарцевська	18,6
3. Кистерська	36,2
4. Лищицька	13,7
5. Почарська	41,2
6. Стародубська	42,3
7. Чаусівська	80,1
8. Юдинівська	10,4

6. Новозибківський повіт — % Укр. 13,9

Волості:

Волості	% Укр.
1. Злинківська	24,7
2. Климівська	31,1
3. Новозибківська	8,4
4. Чуровицька	11,2

7. Почепський повіт — 11,7

Волості:

Волості	% Укр.
1. Баликська	24,7
2. Пльосківська	1,9
3. Почепська	9,7
4. Старосельська	40,1
5. Трубчевська	0,3
6. Шумарівська	6,1

Б. Українсько-Московське погранича:

III. Курська губернія Р.С.Ф.Р.Р.

1. Рильський повіт — % Укр. 19,1

Волості:

Волості	% Укр.
1. Глушківська	74,5
2. Кореневська	14,6
3. Крупецька	0,5
4. Рильська	1,1
5. Теткинська	39,1
6. Хомутовська	2,7

2. Льговський повіт — 9,0

Волості:

Волості	% Укр.
1. Березівська	1,4
2. Большесолдатська	0,5
3. Вишнедеревенська	0,4
4. Дмитріївська	0,7
5. Жигаєвська	0,3
6. Іванинська	3,8
7. Іванівська	9,5
8. Касторненська	0,5
9. Киликінська	0,7
10. Конишівська	0,8
11. Льговська	0,5
12. Суджанська	61,2

3. Курський повіт — % Укр. 2,2

Волості:

Волості	% Укр.
1. Алисовська	0,1
2. Анилоговська	0,2
3. Бесединська	0,5
4. Бобришевська	0,9
5. Долговська	0,1
6. Золотухинська	0,2
7. Ленінська	0,1
8. Лубянська	0,5
9. Медвінська	7,8
10. Нижнереутська	0,2
11. Обоянська	7,8
12. Понировська	0,1
13. Рибинська	16,3
14. Ришковська	1,7
15. Сазановська	0,4
16. Солнцевська	0,1
17. Фатежська	0,1
18. Ямська	0,7

4. Грайворонський пов. Волості:	% Укр. 55,5
1. Біловська	15,4
2. Борисовська	61,8
3. Грайворонська	86,2
4. Дорогощанська	28,9
5. Краснояружська	88,2
6. Миропольська	73,7
7. Пінська	30,1
8. Рокитянська	49,1

5. Старооскольський повіт Волості:	27,3
1. Бобровська	9;3
2. Большехалонська	25,2
3. Великомихайловська	53;8
4. Волотовська	49,0
5. Казачанська	39,8
6. Новооскольська	51,1
7. Скороднянська	0,8
8. Старооскольська	2,8
9. Чернянська	67,7
10. Ястребовська	0,2

6. Білгородський пов. Волості:	% Укр 26,7
1. Алексіївська	39,3
2. Большетроїцька	50.7
3. Верхопінська	0;7
4. Веселолопанська	46;4
5. Висловська	29,7
6. Зимовенська	52,5
7. Корочанська	39;7
8. Муромська	19,6
9. Ольшанська	10,5
10. Прохоровська	47,8
11. Пушкарська	18;0
12. Старогородська	15,0
13. Стрілицька	25,9
14. Томаровська	26;1
15. Шаховська	0;2
16. Шебекинська	16,7

IV. Воронізька губернія Р.С.Ф.Р.Р.

7. Валуйський повіт Волості:	% Укр. 53,2
1. Валуйська	10,3
2. Вейделевська	57,1
3. Волоконовська	76;3
4. Дивенська	53,3
5. Никитовська	67,3
6. Николаївська	91;5
7. Погромська	47,5
8. Уразовська	60,9

8. Острогозький повіт Волості:	50,9
1. Алексіївська	64,5
2. Буденовська	51;9
3. Давидовська	1,8
4. Каменська	98;4
5. Коротоякська	7;0
6. Лискинська	56;5
7. Луценковська	87,7
8. Острогозька	62;6
9. Репіївська	24;3
10. Уровська	22,6

9. Россошанський повіт Волості:	% Укр. 89,6
1. Білогорська	99;1
2. Михайловська	98,2
3. Новокалитвянська	68,0
4. Ольховатська	98,5
5. Павловська	71,1
6. Подгоренська	97,6
7. Ровенська	94,7
8. Россошанська	95,8

10. Богучарський повіт Волості:	72,7
1. Богучарська	81,6
2. Верхнемамонська	0,2
3. Калачіївська	83;7
4. Кантемирівська	93;3
5. Манинська	80,4
6. Монастирищенська	38,3
7. Новоміловатська	80,5
8. Петропавловська	87,2
9. Старокриушанська	58,3
10. Староміловатська	99,3
11. Таловська	91;4
12. Шуриновська	86,0

	% Укр.
11. НОВОХОПЕРСЬКИЙ ПОВІТ	28,5
Волості:	
1. Абрамовська	7,5
2. Архангельська	0,2
3. Великоархангельська	92,7
4. Верхнекарачановська	0,1
5. Воробєвська	38,6
6. Єланьколіновська	11,6
7. Макарівська	3,8
8. Новохоперська	45,0
9. Пихівська	57,1
12. БОБРОВСЬКИЙ ПОВІТ	21.5
Волості:	
1. Анненська	0,1
2. Бобровська	0,1
3. Бутурлиновська	6,3
4. Воронцовська	37,3
5. Липовська	24,2
6. Лосевська	50,3
7. Новочигольська	0,2
8. Середнеїкорецька	6,0
9. Таловська	24,0
10. Хріновська	0,3
11. Чесменська	0,5

-----ooOO§OOoo-----

БМО Р. Р.

ПОЛЬЩА

Р. Р.

йонів та волостей

рнини у 1926 року.

	% Укр.
11. НОВОХОПЕРСЬКИЙ ПОВІТ	28,5
Волості:	
1. Абрамовська	7,5
2. Архангельська	0,2
3. Великоархангельська	92,7
4. Верхнекарачановська	0,1
5. Воробєвська	38,6
6. Єланьколіновська	11,6
7. Макарівська	3,8
8. Новохоперська	45,0
9. Пихівська	57,1
12. БОБРОВСЬКИЙ ПОВІТ	21.5
Волості:	
1. Анненська	0,1
2. Бобровська	0,1
3. Бутурлиновська	6,3
4. Воронцовська	37,3
5. Липовська	24,2
6. Лосевська	50,3
7. Новочигольська	0,2
8. Середнєікорецька	6,0
9. Таловська	24,0
10. Хріновська	0,3
11. Чесменська	0,5

-----ooo0§0ooo-----

Мапа Північного Пограниччя України.

Границі держав. Границі країв [illegible] Границі округ та повітів. ..... Границі [illegible] та волостей.
о-о-о-о-о Гранична лінія, предложена Українською Дел[illegible] хххх Гранична лінія сконструована на підставі [illegible] 1926 року.

ВИДАННЯ

Українського Суходолового Інституту

1. ТИМІШ ОЛЕСІЮК - Мапа Української Метрополії з поясненням. Київ 1944 /31х22/, стор.10 і 1 мапа.
2. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЗБІРНИК - книга перша. Веймар 1946 /31х22/, стор.50
3. ВЕДЕ - Сучасний мент і наші завдання. Герсфельд 1945 /31х22/,стор.4 Відбитка.
4. СТАТУТ парафії Укр.Автокефальної Православної Церкви. Герсфельд 1945 /31х22/ стор.4. Відбитка.
5. СИЛЬВЕСТР, Єпископ - Церковний Устрій в Україні. Київ 1945 /31х22/ сторн.38.
6. МИКОЛА ЛІВИЦЬКИЙ - Дух Базару. Київ 1946 /31х22/ стор.18.
7. ІВАН БАГРЯНИЙ - Чому я не хочу повертатись до СССР? Відень 1946. /31х22/, стор.16.
8. В РІЧНИЦЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТИ - 22 січня 1946. Женева 1946 /31х22 стор.12.
9. ДО УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН В ЕМІГРАЦІЇ - Женева 1946 /31х22/, стор.10.
10. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга друга. Київ 1946 /31х22/, стор.40.
11. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Нотатка до питання за тризуб. /31х22/ 14 сторінок і одна ілюстрація. Відбитка. Женева,1946.
12. ТИМІШ ОЛЕСЕВИЧ - Мапа Соборної України і суміжних заприязнених країн. Женева 1946 /30х21/ 14 стор. тексту і мапа розм. 65х90.
13. ЮРІЙ ЛИПА - Київ - Вічне Місто. Женева 1946 /31х22/ 15 стор.і одна світлина. Передрук.
14. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ РЕЛІГІЙНИЙ ЗБІРНИК - Книга перша. На чужині 1947./31х22/ 86 сторн. + 5 світлин та 1 мапка.
15. ЮРІЙ ЛИПА 1900-1944. Збірник, кн.I. /друкується/.
16. ТИМІШ ОЛЕСІЮК - Сіра Україна. Женева 1947 /31х22/ сторн.46 і одна мапа
17. ТИМІШ ОЛЕСІЮК - Північні межі Української Матірної Держави, 2 вид. Женева 1947 /31х21/ 34 стор., 1 світлина та 1 мапка.
18. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ РЕЛІГІЙНИЙ ЗБІРНИК - Книга друга /друкується.

Українського Морського Інституту:

1. ЮРІЙ ЛИПА - Чорноморська доктрина. Варшава. 1940 /29х22/ стор.124+6.
2. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Туреччина. Бібліографічні матеріяли. Варшава 1940. /31х22/ стор.68.
3. Г.І. БРАТІАНУ - Початки торгівлі на Чорному морі.Варшава 1940. /31х22/, стор.42.
4. ОЛЕГ КУЛИНЯК - Чорноморська проблема в українській промисловости. Варшава 1941 /31х22/, стор.50 і 1 схема.
5. ІВАН ШОВГЕНІВ - Чорне море. Гідрографічний нарис Чорного моря та його басейну. Варшава 1941 /31х22/стор.112 і одна карта.
6. АНАТОЛЬ ОГІЄНКО- Комунікаційне летунство в чорноморському просторі. Сучасний стан і можливості розвитку. Варшава 1941 /31х22/, стор.32 і 2 схеми.
7. ІВАН ШОВГЕНІВ І ВАЛЕНТИН САДОВСЬКИЙ - Український Чорноморський Інститут. Програма діяльности. Варшава /31х22/ стор.20.
8. ЮРІЙ ЛИПА І ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Чорноморський простір. Атлас. Схеми рисував Ст.В. Варшава 1941 /31х22/ стор.46.
9. ДМИТРО НЕСТЕРЕНКО - Організація адміністрації морських портів України. Одеса 1941 /31х22/, стор.34 і 3 схеми.

10. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга перша. Одеса 1942 /31x22/, стор.68 і 1 схема.
11. ЮРІЙ ЛИПА - Емоційні первні в Чорноморському світогляді. Одеса 1942 /31x22/, стор.15. Відбитка.
12. МАКСИМІЛІАН ШЛЕЧКО - Українська Гетьманська флота 1918 р. Стислий нарис. Одеса 1942 /31x22/, стор.17 . Відбитка.
13. ЮРІЙ ЛИПА - Чорноморська доктрина. Друге видання.Одеса 1942. /31x22/ стор.165 і 1 мапка.
14. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга друга, Одеса 1942 /31x22/, стор.67. і 4 аркуші схеми.
15. ІЛАРІОН, Архиєпископ - Церква під монголами в 13-14 століттi. Одеса 1942 /31x22/, стор.33.
16. ІЛАРІОН, Архиєпископ - Український Запорозький скит на Афоні. Одеса 1942 /20x22/, стор.16 і 1 ілюстр. Відбитка.
17. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга третя. Одеса 1943 /31x22/ стор.64 і 2 ілюстрації.
18. СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ - Українська справа зі становища політичної географії. Друге вид.з передмовою Л.Биковського. Одеса 1943 /31x22/, 150 сторн.
19. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Іван Шовгенів,1874-1943. Біо-бібліографічні матеріяли. Одеса 1943 /31x22/ стор.4 і одна ілюстрація. Відбитка.
20. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Напрямні всеукраїнської високошкільної політики. В порядку дискусії. Одеса 1943 /31x22/ стор.6. Відбитка.
21. ІВАН ФЕЩЕНКО-ЧОПІВСЬКИЙ - Проблема технічного високошкільництва в Україні. В порядку дискусії. Одеса 1943 /31x22/ стор.4. Відбитка.
22. ЮРІЙ ЛИПА - Міт Півдня. Одеса 1943 /31x22/, стор.7. Відбитка.
23. ІЛАРІОН, Архиєпископ - Руссикон на Афоні. Холм 1943 /31x22/, стор. 11 і 1 ілюстрація.
24. ВІТОЛЬД ШМІНГЕР - Аріяна Флявія з Нікомідії "Плавання довкола Понту Евксінського" /Чорного моря/ Одеса 1944 /31x22/, стор.13. Відбитка.
25. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Степан Рудницький. Біо-бібліографічні матеріяли. Одеса 1943 /31x22/ стор.14 і 1 ілюстр. Відбитка.
26. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга четверта. Одеса 1944 /31x22/ стор.73 і 1 ілюстрація.
27. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга пята. Одеса 1944 /31x22/ стор.79 і 1 схема.
28. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга шеста. Одеса 1945 /31x22/ стор.40.
29. ВАСИЛЬ ДУБРОВСЬКИЙ - "Батько Нестор Махно"... Герсфельд 1945. /31x22/, стор.26. Відбитка.
30. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга сьома. Одеса 1946. /31x22/ стор.44 і 1 мапка.
31. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Апостол Новітнього Українства /Юрій Липа/. Київ 1946 /31x22/ стор.9. Відбитка.
32. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я. І.До історії Танаїса. /План міста/. Одеса 1946. /31x22/ стор.16 і одна ілюстрація. Відбитка.
33. СТЕПАН ГАЄВСЬКИЙ - "Александрія" з давній українській літературі. Одеса 1946. /31x22/, стор.8. Відбитка.
34. МАРКО АНТОНОВИЧ - Чи були Кімерійці в Україні? Одеса 1946 /31x22/ стор.15. Відбитка.
35. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Могила князя Святослава. Женева 1946, /31x22/ 13 стор. і одна ілюстрація.
36. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга восьма. Женева 1946 /31x22/ 54 стор.і 2 ілюстрації.

37. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я: II. Антична кольонізація Приозів'я. Женева 1946 /31x22/ 20 сторн. і ілюстрації.
38. ТЕОДОР РАЙНАХ - Мітридат Евпатор Базілевс Понтійський. Женева 1946 /31x22/ 14 сторн. і 1 ілюстр. Відбитка.
39. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я. III. Бібліоографія до питання за античну колонізацію Приозів'я та Пониззя Дону. Женева 1946 /31x22/ 16 сторн. Відбитка.
40. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Чорноморський факультет Таврійського Державного Університету. З кооррефератом Доц. Дра М. Антоновича. Женева 1946 /31x22/ 10 сторн. Відбитка.
41. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга девята. Женева 1946 /31x22/ 48 сторн. і 1 аркуш ілюстрацій.
42. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Апостол новітнього Українства /Юрій Липа/, 2-ге вид. Франкфурт/Майн 1946 /20,5x14,5/ 8 сторн.
43. МАРКО АНТОНОВИЧ - Скитія і Єгипет в античному письменстві. Женева. 1946 /31x22/ 15 сторн. Відбитка.
44. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я. IУ. Скільки було Танаїсів? Женева 1946 /31x22/ 9 сторн. Відбитка.
45. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Шостиліття діяльности Укр. Суходолового, Морського та Океанічного Інститутів. Женева 1946 /31x22/ 7 сторн. і одна ілюстрація. Відбитка.
46. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я. У. Дослідження Нижне-Гниловського городища. Женева 1946. /31x22/ 19 сторн. і 1 ілюстрація.
47. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга десята. Женева 1947 /31x22/ 80 сторн. та 1 аркуш ілюстрацій.
48. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я. УІ. Досліди сарматського некрополю та селища біля ст. Н. Гниловської, Женева 1947 /31x22/ 18 сторн. і один аркуш ілюстрацій. Відбитка.
49. ВАСИЛЬ ГЛАЗКОВ - Козача проблема. Женева 1947 /31x22/ 26 сторн. Відбитка.
50. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з історії Приозів'я. УП. Антична торгівля на Приозів'ї. Женева 1947 /31x22/ 27 стор. і одна мапка.
51. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з історії Приозів'я. X. Візантійська торгівля та культура з Приозів'ї - басейні Дону. Женева 1947 /31x22/ 27 сторн. і одна мапка.
52. ВАСИЛЬ ДУБРОВСЬКИЙ - Україна й Крим в історичних взаєминах. Женева 1946 /31x22/ 44 сторн.
53. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з історії Приозів'я. IX. Демографічний нарис сармато-алан. Женева 1947 /31x22/ 19 сторн.
54. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з історії Приозів'я. XI. Генуезько-Венеційська доба 13-15 ст.ст. Женева 1947 /31x22/ 18 сторн.
55. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з історії Приозів'я. XII. Старий город /Старочеркаська станиця/. Женева 1947 /31x22/, 18 сторн.
56. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з історії Приозів'я. XШ. Женева 1947 /31x22/ 24 сторн. з кольоровою мапкою.
57. ЮРІЙ ЛИПА - Чорноморська доктрина. Третє видання з передмовою Льва Биковського. Женева 1947 /31x22/, 95 стор., 2 світлини і 1 мапка.
58. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Іван Шовгенів, 1874-1943. Біо-бібліографічні матеріяли. Друге вид. Женева 1947 /31x22/ 14 сторн. і 3 світлини.
59. ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК - Книга одинадцята. Женева 1947 /31x22/ 90 сторн. і 2 ілюстрації.
60. ПЕТРО КУРІННИЙ - Вадим Михайлович Щербаківський. /З нагоди 70-років життя/. Женева 1947 /31x22/ 14 сторн. і світлина. Відбитка.

61. ВАСИЛЬ ДУБРОВСЬКИЙ.- Туреччина між молотом і ковалом. На чужині 1947 /31х22/ 23 сторн. Відбитка.
62. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Студії з ранньої історії Приозів'я. УШ. Сарматська матеріяльна культура. Женева 1947 /31х22/ 22 сторн. і аркуш ілюстрацій.
63. МИХАЙЛО МІЛЛЕР - Приозівська Русь - Україна за археологичними матеріялами. /Друкується/.

Українського Океанічного Інституту:

1. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Великодержавні проблеми України. Київ 1942 /31х22/ сторн.23 і одна схема. Відбитка.
2. ІВАН СВІТ - Український Національний Дім в Харбіні. Одеса-Харбін. 1943 /31х22/ 42 сторн. і 4 світлини. Передрук.
3. ІВАН СВІТ - Український Далекий Схід. З передмовою та доповненнями Василя Кійовича. Одеса-Хабаровськ 1944./31х22/ стор. 37. і одна мапа.
4. МАПА ЗЕЛЕНОЇ УКРАЇНИ - Одеса - Хабаровськ 1944 /73х49/. Передрук.
5. ТИМІШ ОЛЕСІЮК - Зелена Україна. Одеса 1944 /31х22/ ст.47 і одна мапа.
6. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Україна над океаном. Одеса 1945 /31х22/ стор.19. Відбитка.
7. ОКЕАНІЧНИЙ ЗБІРНИК - Книга перша. Одеса - Володивосток. 1946 /31х22/ стор.31.
8. АНДРІЙ КАЧОР - Американська Україна. Женева 1946 /31х22/ 9 сторн. Відбитка.
9. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Україна над Океаном. Друге вид. Одеса-Володивосток.1946 /31х22/ 16 сторн. Відбитка.
10. ХАРТІЯ Об'єднаних Націй. Женева 1946 /31х22/ 30 сторн.
11. ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ - Україна над океаном. Трете вид. Франкфурт/Майн 1946, 8°, 23 сторн.
12. ОКЕАНІЧНИЙ ЗБІРНИК - Книга друга. Женева 1946 /31х22/ 41 сторн. і одна ілюстрація.
13. РОМАН КОРДА - Зелена Україна в час другої світової війни. Женева 1946 /31х22/ 9 сторн. Відбитка.
14. ІВАН БАГРЯНИЙ -- Українці біля Тихого Океану /друкується/.
15. ОКЕАНІЧНИЙ ЗБІРНИК - Книга третя /Друкується/.

--------::::::--------

З М І С Т

------::::::------

ІНШІ ДРУКОВАНІ та РУКОПИСНІ ПРАЦІ

ДРА ТИМОША ОЛЕСІЮКА-ОЛЕСЕВИЧА

1. Т.Олесіюк. - "Українське життя на Холмщині та Підляшші". Серія нарисів у Київській газеті "Рада". Червень-Липень 1913 року.
2. Т.Олесіюк. - "Народні сербські звичаї за словарем Вука Караджича". Доповідь, зачитана в семінарі славянознавства Проф. Погорелова і подана деканатові історично-філологічного факультету Імператорського Варшавського Університету в лютому 1914 р. /В рукописі/
3. Т.Олесіюк. - "І.С.Тургенев і Україна". Доповідь зачитана в семінарі нової російської літератури Проф.Замотіна і подана деканатові історично-філологічного факультету Імператорського Варшавського Університету в березні 1915 року. /В рукописі/
4. Т.Олесіюк. - "Студентські справи". Статті в газеті "Українська Трибуна" за 1921-1922 рік. Варшава.
5. Т.Олесевич. - "Вибори в Польщі та українці". Статті в журналі "Нова Україна" чч.16-18 за 1922 рік. Прага.
6. Т.Олесіюк. - "Студенство в УССР". Стаття в журналі "Український Студент", ч.1-2. за 1922 рік. Прага.
7. Т.Олесевич. - "Українське шкільництво північно-західніх українських земель". Статті в журналі "Нова Україна" за 1923-1924 рік. Прага.
8. Т.Олесіюк. - "Статистичні видання в УССР". Стаття в журналі "Нова Україна" за 1924 рік. Прага.
9. Т.Олесіюк. - "Проф.О.Потебня". Стаття зприводу ювілею видання праці "Язик і мисль". Журнал "Нова Україна за 1924 рік. Прага.
10. Т.Олесіюк. - "Памяти Вождя Украї ни" /С.Петлюра./. Часопис "Гуртуймося" 1926 рік. Прага.
11. Т.Олесіюк. - "Спомини про С.Петлюру". Стаття в журналі "Студентський Вістник" за 1927 рік. Прага.
12. И.А.Билый /Кріптонім/ - "Казачьи земли" -Територия и Народонаселение". Окремий відбиток статей поміщених у часописі "Вольное Казачество-Вільне Козацтво", чч.19-23 за 1928 рік. 26 стор. і 2 мапи. Прага.
13. И.А.Билый /Кріптонім/ "Горцы Кавказа". Стаття в часописі "Вольное Казачество-Вільне Козацтво" за 1930 рік. Прага.
14. Т.Олесевич. - "Статистичні таблиці українського населення СССР за переписом 17 грудня 1926 року". Текст у мовах: українській, польській і французькій. Праці Українського Наукового Інституту. Том II. Серія Статистична, кн.2. Варшава 1930. Стор.128 ін фоліо.
15. Т.Олесевич. - "Українська людність СССР". Розвідки Т.Олесевича, О.Пителя, В.Садовського і О.Чубенка. Праці Українського Наукового Інституту Том I. Серія статистична Книга 1. Стор.160. Варшава. 1931.
16. Т.Олесіюк. - "Північні кордони Української Народньої Республіки". Стаття поміщена в Воєнно-літературному журналі "Табор", ч.14. за 1930 рік. Стор.55-95 і одна мапа. Варшава-Каліш.

17. Т.Олесюк. - "Південні кордони Української Народньої Республіки". Стаття поміщена в Военно-літературному журналі "Табор" ч.15. Стор.48-68 і 1 мапа. Варшава-Каліш 1931 р.

18. Т.Олесюк. - "Українські колоніяльні землі". Цікл статей поміщених у Военно-науковому журналі "Табор" за 1932-1934 роки. Варшава-Каліш.
Ч.17. 1932 р. Стор.47-69. Основні напрямки виселенських рухів в Европи і участь українців в еміґрації до Америки. Переселення українців до Азії.
Ч.18. 1932 р. Стор.76-111 і 1 мапа. Зелений Клин - Далеко-Східній Край.
Ч.20. 1933 р. Стор.48-51. Сірий Клин - Казахстан - Ближнє-Східній Край.
Ч.21. 1934 р. Стор.38-46 і 1 мапа. Теж.
Ч.22. 1934 р. Стор.33-46 і 1 стат.таблиця. Теж.

19. Т.Олесюк. - "Зелена Україна". Український Океанічний Інститут. Ч.5 ін 4°. Стор.47 і 1 мапа. Одеса 1944.

20. Т.Олесюк. - "Мапа Української Метрополії" з поясненням. Український Суходоловий Інститут Ч.1 ін 4°, Стор.10 і 1 мапа. Київ 1944.

21. Т.Олесевич. -"Мапа Соборної України і сумежних заприязнених Країн". Український Суходоловий Інститут Ч.12 ін 4°. Стор.14 і 1 мапа 56х84 см. 1:6.000.000. Женева 1946 р.

22. Т.Олесевич. -"До справи церковно-адміністративного устрою української православної церкви". Стаття поміщена у "Всеукраїнському Громадському Релігійному Збірнику". Т.Український Суходоловий Інститут ч.14. Стор.50-63 і 1 мапа. На Чужині 1947.

23. Т.Олесевич. -"Сіра Україна" - Українська Дочерня Осельча Держава в Середній Азії. /Сірий Клин-Казахстан./ Український Суходоловий Інститут ч.16 ін 4°.Стор.44 і 1 мапа. Женева 1947.

24. Т.Олесюк. - "Соборна Україна". Збірник статей присвячених з'ясованню проблем української "соборности". Праця готова до друку. Стр.70. /біля 6 арк.друку/.

25. Т.Олесевич. -"Основні напрямні української національно-державної міжнародньої політики". Праця готова до друку./біля 1 арк. друку/.

26. Т.Олесюк. - "Про меморіа Українае". Найкоротші і найнеобхідніші відомості про Український Народ, Українську Державу і Українську Проблему в світі. Праця готова до друку. /біля 5 арк.друку/.

27. Т.Олесюк. - "Зелена Україна". Друге доповнене видання. Праця приготовлюється до друку. /біля 6 арк. друку/.

28. Т.Олесюк. - "Козаччина-. Географічно-політичний нарис. Праця приготовлюється до друку. /біля 3 арк. друку/.

29. Т.Олесюк. - "Участь Холмщини та Підляшшя в українській збройній боротьбі 1917-1920 років. Праця приготовлюється до друку. /біля 3 арк. друку/.

30. Т.Олесюк - " Ідея української соборности. "Проблеми", Мюнхен, Липень 1947, сторн.18-19.

31. Т.Олесюк. - "Основні расові компоненти української нації". -"Рід та Знамено", На чужині, кн.3, 1947, сторн.17-21. і одна діаграма.

-----::::-----